

HƏYAT BİLGİSİ 5

METODİK VƏSAİT

NÜŞABƏ MƏMMƏDOVA
KÖNÜL MAHMUDOVA
SEVİL BƏHRƏMOVA

Ümumtəhsil məktəblərinin **5**-ci sinfi üçün

HƏYAT BİLGİSİ

fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

MÜNDƏRİCAT

Dərslik və metodik vəsait haqqında	3
5-ci sinif Həyat bilgisi fənni üzrə məzmun standartları	5
Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar	6
Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli	7
Həyat bilgisi fənninin tədrisində istifadə olunan təlim formaları və üsulları	9
İllik planlaşdırmanın aparılmasına dair tövsiyələr	10
5-ci sinif üçün Həyat bilgisi fənni üzrə təxmini illik planlaşdırma nümunəsi	11
Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinə dair tövsiyələr	13
Qiymətləndirmə üçün meyarların işlənilib-hazırlanması	20
Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyanın zəruriliyi	26
Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya	27
Mövzuların gündəlik planlaşdırılmasına dair tövsiyələr	28
Gündəlik planlaşdırma nümunələri	30
Mövzuların planlaşdırılmasına dair tövsiyələr	37
Summativ qiymətləndirmə vasitələri	78
İstifadə edilmiş ədəbiyyat	87

Dərslik və metodik vəsait haqqında

Həyat bilgisi fənn kurikulumu ölkəmizdə aparılan təhsil islahatının yerinə yetirilməsi istiqamətində görülmüş işlərdən biri kimi meydana çıxmışdır. Bu fənnin tədrisi ibtidai və ümumi orta təhsil səviyyələrində nəzərdə tutulur.

Həyat bilgisi fərdin özünü bioloji, psixoloji, sosial və mənəvi tərəfləri ilə bütöv bir varlıq kimi dərk etməsi və reallaşdırması üçün lazım olan bilik, bacarıq və dəyərlər sistemini formalaşdırmağa və onu təkmilləşdirməyə kömək edən integrativ fəndir.

Bu cür geniş əhatə dairəsinə malik olan fənn şagirdlərin həyatı əhəmiyyət kəsb edən bilik, bacarıq və vərdislər qazanması üçün onları ən zəruri praktik işlərin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirir, milli və bəşəri dəyərlərə yiyələnmələrinə, şəxsiyyət kimi formalaşmalarına kömək edir. Həyat bilgisi fənninin şagirdlərdə ünsiyyətqurma və birlikdəçalışma kimi mənəvi dəyərlərin formalaşdırılmasında, onlarda mühakimə yürütmək, öz nöqteyi-nəzərlərini sərbəst ifadə etmək, onu arqumentləşdirmək, öz hüquqlarını qorumaq və başqalarının hüquqlarını müdafiə etmək vərdislərinin yaranmasında mühüm rolu vardır.

Müəyyən olunmuş məzmun xətlərinin köməyi ilə şagirdlərin şüurunda əhatə olunduqları canlı və cansız aləmin vahid, bütöv və bölünməz obrazı yaradılır. Onlar özlərini bu aləmin bir hissəsi kimi dərk edir, təbiətdə və cəmiyyətdə müşahidə etdikləri hadisələrdən, dəyişikliklərdən və bunlar arasındakı əlaqələrdən nəticələr çıxarır, araşdırmaq, təhlil etmək, proqnoz vermək, fikir və istəklərini başqalarına düzgün çatdırmaq bacarıqlarına yiyələnirlər.

Həyat bilgisi fənninin məzmunu nəticələr (məzmun standartları) formasında verilir. Nəticələrin siz müəllimlərə bir tələb kimi verilməsi öz fəaliyyətinizdə sərbəst olmağa, müvafiq təlim strategiyaları seçməyə imkan yaradır. Bu isə, öz növbəsində, biz müəlliflərə müasir dərsliklər, digər resurslar hazırlamaqda istiqamət verir.

5-ci sinif üçün Həyat bilgisi dərslik komplekti Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi "Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil məktəbləri üçün Həyat bilgisi kurikulumu (V–IX siniflər)" əsasında hazırlanmışdır.

Dərsliklərin komplekt şəkildə çap olunması təhsil prosesində müəllim-şagird fəaliyyətinin tam təsəvvür olunmasını və üzvi şəkildə əlaqələndirilməsini təmin edir, müəllimin planlaşdırmadan qiymətləndirməyə qədər bütün fəaliyyətini istiqamətləndirir, təlim prosesində şagirdlərin müstəqilliyinin və tətbiq bacarıqlarının artırılmasına imkan yaradır. Bu baxımdan şagirdlər məlumatlar əldə etmək üçün axtarışlara cəlb olunur, onlara fəal təlim şəraiti yaradılır. Şagirdlərin fərdi marağı nəzərə alınmaqla zəruri həyatı bacarıqların formalaşdı-

rılmasına, məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə imkan yaradır, təlimə marağı artırır.

Müasir dərsliklərə verilən tələblərə uyğun olaraq hazırladığımız dərslik komplektində bütün məzmun standartları reallaşdırılmış, mübahisəli faktların olmaması, verilmiş faktların dəqiqliyi, əyaniliyin, müasirliyin, qrammatik qaydaların gözlənilməsi ön plana çəkilmişdir. Təlim materiallarının düzülməsində sadədən mürəkkəbə, məntiqi və xronoloji ardıcılıq nəzərə alınmışdır. Dərslikdə öz əksini tapmış təlim materiallarının yaş səviyyəsinə uyğun, sadə dildə, lakonik olmasına çalışmışıq. Dərslikdəki hər bir mövzu aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır.

Cəmiyyət – bu bizim

1 Hər şey ünsiyyətdən başlayır

Artıq siz ibtidai təhsil səviyyəsini başa vurmussunuz. Təhsilinizi 5-ci sınıfta davam etdirirsiniz. Tədris olunacaq fənlər, sizə dərəcəyəcək müəllimlərin sayı artır. Vaxtınızın çox hissəsini müəllimləriniz və sinif yoldaşlarınızla birgə doğma məktəbdə keçirəcək, onlarla ünsiyyət quraçaqsınız. Sizin düşündürən, narahat edən suallara məhz burada cavab tapacaqsınız. Görsən, nə üçün ünsiyyət insanın mənavi tələbatı hesab olunur?

Şəkli sinif yoldaşlarınızla mizakirə edin.

Ünsiyyət insanlar arasında qarşılıqlı münasibətdir. Bir-birini anlamaq insanın mənavi tələbatıdır. İnsanların bir-biri ilə ünsiyyət saxlamadan cəmiyyətdə yaşaması mümkün deyil. Ünsiyyət müxtəlif vasitələrlə – nitq, mimika, el və bədən hərəkətləri ilə həyata keçirilə bilər. Lakin unutmaq ki, bu heç də asan proses deyil. Cəmiyyətdə elə insanlar var ki, ətrafdakılarla ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkirlər. Uğurlu ünsiyyət yaratmağa bir sıra amillər kömək edir: salamlamaq, gülürüz olmaq, hal-əhval tutmaq, qonaq etmək, qonaq qəbul etmək, xoşgəlmək, diuət, saxavətli olmaq və s. Bütün bu sadələşən ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşması üçün çox əhəmiyyətlidir.

vasitə ilə əldə edir, öyrənir, hətta dost da seçirlər. Lakin kompüterdən çox istifadə asılılıq yaradır. Bu isə insanların canlı ünsiyyətini azaldır. Unutmayın ki, canlı ünsiyyət və münasibətlərdən alınan təəssüratı heç nə əvəz edə bilməz. Buna baxmayaraq, virtual ünsiyyətin müsbət tərəfləri də vardır. Siz internet vasitəsilə məsafədən tədris imkanları əldə edə bilərsiniz. Müxtəlif xalqların, ölkələrin nümayəndələri ilə dostlaşmaq, onlarla birgə sağird layihələrinə qoşulmaq mümkündür. Müasir dövrün texnoloji yenilikləri bizim işimizi asanlaşdırır, uzağı alçatır.

Müasir dövrdə informasiya texnologiyalarının köməyi ilə şagirdlər və tələbələr məsafədən təhsilə cəlb olunurlar. Bunun nə kimi üstünlükləri olduğunu yoldaşlarınızla mizakirə edin.

1. Şəkillərə əsasən ünsiyyət vasitələrini müəyyən edin.

2. Nümunəvi ünsiyyət qaydaları haqqında əsə yazın.

3. Bəzi insanların düzgün ünsiyyət qura bilməməsinin səbəblərini araşdırın. Bəli insanlara hansı tövsiyələr verərdiniz?

Dərslikdə mövzuların sonunda sual və tapşırıqlar öz əksini tapmışdır. Bu tapşırıqlardan dərslərin müxtəlif mərhələlərində istifadə edə bilərsiniz.

Metodik vəsait sizə öz işinizi qurmaqda, perspektiv plan tərtib etməkdə, dərsi planlaşdırmaqda, qiymətləndirmə vasitələrini hazırlamaqda kömək göstərəcəkdir.

MV-də hər bir mövzunun tədrisi ilə bağlı tövsiyələr, mövzular üzrə həm perspektiv (illik), həm də gündəlik planlaşdırma nümunələri öz əksini tapmışdır. Ümidvarıq ki, hazırladığımız dərslik və metodik vəsait bu işdə sizə düzgün istiqamət verəcəkdir.

Metodik vəsaitdə aşağıdakı materiallar öz əksini tapmışdır:

- 5-ci sinif Həyat bilgisi fənni üzrə məzmun xətlərinə dair əsas və alt standartlar;
- Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli;
- Həyat bilgisi fənninin tədrisində istifadə olunan təlim formaları və üsulları;
- İllik planlaşdırılmanın aparılmasına dair tövsiyələr;
- 5-ci sinif üçün Həyat bilgisi fənni üzrə təxmini illik planlaşdırma nümunəsi;
- Qiymətləndirmə üçün meyarların işlənilib-hazırlanması;
- Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyanın zəruriliyi;
- Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinə dair tövsiyələr;
- Mövzuların gündəlik planlaşdırılmasına dair tövsiyələr;
- Gündəlik planlaşdırma nümunələri;
- Summativ qiymətləndirmə vasitələri;
- İstifadə edilmiş və müəllimin istifadə edə biləcəyi mənbələr.

5-ci sinif Həyat bilgisi fənni üzrə məzmun standartları

5-ci sinfin sonunda şagird:

- varlıq və hadisələrin sadə təsnifatını verir;
- canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır;
- cəmiyyətin sosial tərkibini, dövləti onun həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir;
- insan hüquqlarını müdafiə edən qurumları fərqləndirir, topladığı materialları təqdim edir;
- iqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir;
- sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir;
- ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir, əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir;
- mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir, dini inancları fərqləndirir;
- həyat fəaliyyəti zamanı yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları, fəvqəladə hadisələri izah edir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Təbiət və biz

Şagird:

1.1. Varlıq, təbiət və hadisələrə, onların qarşılıqlı əlaqəsinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

1.2. Ekoloji tarazlığın qorunmasına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

2. Fərd və cəmiyyət

Şagird:

2.1. Cəmiyyətin sosial mahiyyətinə və idarəetmə formalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

2.1.2. Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir.

2.2. Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.

2.2.1. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumları fərqləndirir.

2.2.2. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.

2.3. İqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.3.1. İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.

3. Mənəviyyət

Şagird:

3.1. Ünsiyyət mədəniyyətinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3.1.1. Ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir.

3.2. İnsan mənəviyyatını formalaşdıran amillərə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3.2.1. Əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir.

3.2.2. Mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir.

3.3. Mənəviyyatın formalaşmasında dinin rolunu dəyərləndirir.

3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

4.1. Sağlam həyat tərzinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.1.1. Sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir.

4.2. Məişətdə və ictimai yerlərdə təhlükəsiz davranış qaydalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.2.1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

4.2.2. Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

4.3. Fövqəladə hallarla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.3.1. Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli

Nº	Mövzular	Standartların reallaşdırılması	Qiymətləndirmə	Saat
CƏMİYYƏT – BU BİZİK				
1.	Hər şey ünsiyyətdən başlayır	3.1.1.	Formativ	2
2.	Ailə kiçik cəmiyyətdir	2.1.1.	Formativ	1
3.	Mən də bir qrupdayam	2.1.1.	Formativ	1
4.	Xalqlar	2.1.1.	Formativ	1
5.	KSQ			1
6.	Dövlət və dövlətçilik	2.1.2.	Formativ	1
7.	Dövlətim mənə xidmət edir	2.1.2.; 3.2.2.	Formativ	1
8.	Hüquqlarımız qorunur	2.2.1.; 2.2.2.	Formativ	2
9.	Bizim tələbatlarımız	2.3.1.	Formativ	2
10.	KSQ			1
ƏTRAF MÜHİT VƏ SAĞLAMLIQ				
11.	Sağlam həyat təzi	4.1.1.	Formativ	1
12.	Təhlükəsiz kompüter	4.1.1.; 4.2.1.	Formativ	1
13.	Sağlamlığımızı qoruyaq	4.2.1.; 4.3.1.	Formativ	1
14.	Yol nişanları nə üçündür?	4.2.2.	Formativ	1
15.	Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək!	4.2.2.	Formativ	1
16.	KSQ			1

TƏBİƏTİ GƏZƏK VƏ TANIYAQ

18.	Təbiətdəki cisim və maddələr	1.1.1.	Formativ	1
19.	Mühit amilləri və təbiət hadisələri	1.1.1.; 1.2.1.	Formativ	1
20.	Təbiətin qəzəbi	4.3.1.	Formativ	1
21.	Günəş sistemində baş verən hadisələr	1.1.1.	Formativ	1
22.	KSQ			1
23.	Ekoloji mühitin canlılara təsiri	1.2.1.	Formativ	1
24.	İnsan və təbiət	1.2.1.	Formativ	1
25.	Təbiətə zərər vurmayaq!	1.2.1.	Formativ	1
26.	Təbiətə borcumuz	3.2.2	Formativ	1
27.	KSQ			1

DİN VƏ MƏNƏVİYYAT

28.	İnsanın gözəlliyi onun əxlaq və davranışındadır	3.2.1.; 4.1.1.	Formativ	1
29.	Dini dözümlülük	3.3.1.	Formativ	1
30.	Səmavi və qeyri-səmavi dinlər	3.3.1.	Formativ	1
31.	İnanc sistemində oxşarlıq və fərqlər	3.3.1.	Formativ	1
32.	KSQ			1
	Cəmi:			34

Həyat bilgisi fənninin tədrisində istifadə olunan təlim formaları və üsulları

Yəqin ki, məktəb təcrübəsindən də bilərsiniz ki, şagirdlər, xüsusən də yeniyetmələr yalnız kitab və müəllimin şərhilə kifayətlənmir, müstəqil düşünməyə, axtarmağa, tədqiqatçılığa meyil göstərirlər. Elə bu baxımdan artıq ənənəvi üsullarla keçilən dərs şagirdlər üçün, sözün əsl mənasında, maraqsızdır. Onlar müəllimi dinləməkdənsə, özləri tədqiqat aparmağa üstünlük verirlər. Yaradıcı müəllimlər bunu nəzərə alaraq müəyyən strategiya müəyyənləşdirir, şagirdləri üçün elə bir mühit yaratmağa çalışırlar ki, şagirdlər axtarışlar apararaq öyrənsinlər.

Təlim formaları (kollektivlə iş, qruplarla iş, cütlərlə iş və fərdi iş) təlim strategiyasının bir hissəsi olub, dərsin məqsədinə uyğun müəyyənləşdirilir və şagirdlərin fəaliyyətləri bu forma üzərində qurulur.

Kollektivlə iş zamanı kollektiv fəaliyyətə alışmaq bacarığının bünövrəsi qoyulur.

Qruplarla iş. Müəyyən problemi həll etmək üçün qruplar təşkil olunur. Bu zaman şagirdlərin müzakirə etmək, fikir mübadiləsi aparmaq, mühakimə yürütmək və əməkdaşlıq etmək bacarıqları inkişaf etdirilir.

Cütlərlə iş. Bu təlim forması şagirdlərə bir-birləri ilə daha yaxından əməkdaşlıq etməyə və ünsiyyət qurmağa, məsuliyyəti bölüşməyə imkan yaradır. Lakin bu əməkdaşlığın əhatə dairəsi çox azdır.

Fərdi iş. Fərdi iş zamanı şagirdin sərbəst düşünməsi üçün real imkanlar yaranır. Müəllim şagirdin fəaliyyətini tam obyektiv qiymətləndirə bilir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, təlim formalarından istifadə edərkən dərsin məqsədləri nəzərə alınmalıdır.

Bildiyiniz kimi, ənənəvi təlim şagirdlərə mümkün qədər çox bilik vermək və biliyin mənimsənilməsinə nail olmaq məqsədi daşıyırdı. Şagirdlər biliyi hazır şəkildə əldə edir və müəyyən fənlər üzrə informasiyalar şagirdin şüurunda mənə və əhəmiyyət baxımından həmişə əlaqəli olmayan tematik bloklar şəklində formalaşırdı.

İnteraktiv təlim isə başqa bir forma kəsb edir. Şagirdlər ətraf aləm haqqında bilikləri müəllimdən hazır formada deyil, şəxsi fəallıq əsasında əldə edir, eyni zamanda fərdi, kollektiv fəaliyyət zamanı bilik axtarışının müxtəlif mexanizmlərini mənimsəyirlər. İnteraktiv təlimin məqsədi məhz elə təlim şəraitinin yaradılmasıdır ki, burada şagird həyatın müxtəlif sahələrində öz bilik və bacarıqlarını aşkarlamağa qadیر olsun.

Fənnin tədrisi zamanı, əsasən, klaster, beyin həmləsi, ziqzaq, mühazirə, fasiləli oxu, müzakirə, karusel, BİBÖ, anlayışın çıxarılması, İnsert, layihə, Venn diaqramı, assosiasiya yolu və s. üsullardan istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, interaktiv təlim üsullarından istifadəni şagirdlərin əyləndirilməsi vasitəsinə çevirmək olmaz. İnteraktiv təlimdən istifadə sinifdə yalnız əlverişli psixoloji mühitin yaradılması ola bilməz. Üsullardan istifadə zamanı şagirdin fərdi təcrübəsi, auditoriyada qarşılıqlı fəaliyyəti, fənnin məqsədi, tapşırıqların səviyyəsi mütləq nəzərə alınmalıdır.

İllik planlaşdırmanın aparılmasına dair tövsiyələr

Planlaşdırma əsas məqsədləri müəyyənləşdirmək və onlara nail olmaq üçün hər bir müəllimin fəaliyyət istiqamətidir. Planlaşdırma apararkən sinfin səviyyəsi mütləq nəzərə alınmalıdır. Uzun illər ərzində müəllimlər hər bir fənn üzrə hazır illik planlaşdırmadan istifadə etmişlər. Hazırkı kurikulumlar isə müəllimlərə planlaşdırma aparmaqda tam sərbəstlik verir. Təbii ki, bu planlaşdırmanı kor-koranə aparmaq qeyri-mümkündür. Bunun üçün müəllimdə bir sıra bacarıqların olması vacibdir. Bu bacarıqlar aşağıdakılardır:

- *Məzmun standartlarına əsasən dərslikdəki tədris vahidi və mövzular üzrə dəqiqləşdirmələr aparmaq;*
- *Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığını müəyyənləşdirmək;*
- *İnteqrasiya imkanlarını müəyyən etmək;*
- *Əlavə resurslar seçmək;*
- *Mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsü aparmaq;*
- *Mövzuya görə nailiyyətlərin qiymətləndirilməsinin növlərini müəyyənləşdirmək.*

İllik planlaşdırmanı tərtib edərkən müəllim dərs ilinin həftələrini, tədris ilində baş verəcək mühüm hadisələri, tədris vahidlərinin və onlara daxil olan mövzuların adlarını müəyyən edir. O həmçinin hər tədris vahidi və mövzu vasitəsilə reallaşdırılacaq məzmun standartlarını seçir, istifadə olunacaq resursları müəyyənləşdirir, hər mövzu üçün ayrılmış vaxtı qeyd edir.

Sizə bir tədris vahidi üzrə illik planlaşdırma nümunəsi təqdim edirik. Siz həmin nümunəyə əsasən bütün mövzular üzrə illik planlaşdırma hazırlaya bilərsiniz.

5-ci sinif üçün Həyat bilgisi fənni üzrə təxmini illik planlaşdırma nümunəsi

Alt standart	Tədris vahidi	Mövzu	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat
3.1.1.	Cəmiyyət – bu bizim	Hər şey ünsiyyətdən başlayır	Dərslik, iş vərəqləri, müxtəlif şəkillər, elektron təqdimat	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.1.1.		Ailə kiçik cəmiyyətdir	Dərslik, iş vərəqləri, müxtəlif ailələrə dair şəkillər, CD və s.	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.1.1.		Mən də bir qrupdayam	Dərslik, iş vərəqləri, flipçart, müxtəlif şəkillər https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWrT9Q7w&hd=1	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.1.1.		Xalqlar	Dərslik, iş vərəqləri, müxtəlif xalqlara dair şəkillər, İKT, CD və s. https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWrT9Q7w&hd=1 https://www.youtube.com/watch?v=AS1A6_NFuaE&hd=1	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
KSQ		–	–	–	1
2.1.2.		Dövlət və dövlətçilik	Dərslik, iş vərəqləri, dövlət atributları, elektron təqdimat	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1

Alt standart	Tədris vahidi	Mövzu	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat
2.1.2.; 3.2.2.	Cəmiyyət – bu bizim	Dövlət məna xidmət edir	Dərslik, iş vərəqləri, ensiklopediya, müxtəlif şəkillər, elektron təqdimat http://www.myvideo.az/v/1791080	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	1
2.2.1.; 2.2.2.		Hüquqlarımız qorunur	Dərslik, iş vərəqləri, insan hüquqlarını müdafiə edən qurumlarla bağlı paylama materialları, elektron təqdimat, ensiklopediya və s.	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	2
2.3.1.		Bizim tələbatlarımız	Dərslik, iş vərəqləri, sxem, müxtəlif şəkillər, elektron təqdimat https://www.youtube.com/watch?v=XOli3FW6100 https://www.youtube.com/watch?v=rhBcQMHDIAc	Diagnostik və formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri	2
KSQ		-	-	-	1

Sagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinə dair tövsiyələr

Qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönələn və onu idarə edən vacib amildir.

Məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi), formativ (fəaliyyətin qiymətləndirilməsi), summativ (kiçik, böyük və yekun) qiymətləndirmələrdən ibarətdir.

Diaqnostik qiymətləndirmə sizin öz təlim strategiyanızı müəyyənləşdirmə-nizə xidmət edir. Bir qayda olaraq, təhsil səviyyəsinin, dərslərin, tədris vahid-lərinin əvvəlində sinifdəki şagirdlərin bilik və bacarıqları, eyni zamanda şagird bir ümumtəhsil müəssisəsindən digərinə gəldikdə, sinfi dəyişdikdə və digər zəruri hallarda onun bilik və bacarıqları haqqında məlumat toplamaq, həmçinin şagirdə fərdi yanaşmanı təmin etmək məqsədilə aparılır.

Diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması üçün aşağıdakı üsul və vasitə-lərdən istifadə edə bilərsiniz:

Üsullar	Vasitələr
Tapşırıqvermə	Çalışmalar
Müsahibə (şifahi yoxlama)	Müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hal-larda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin öyrənmək (diaqnoz qoymaq) istə-diği məsələnin yazıldığı vərəq)
Validəynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Söhbət	Şifahi söhbət
Müşahidə	Gündəlik müşahidə

Tədris ilinin ilk mövzusunə başlamazdan öncə şagirdlərin aşağı siniflərdən Həyat bilgisi fənni üzrə məzmun standartlarından bir neçəsində nəzərdə tu-tulmuş bilik və bacarıqlara hansı səviyyədə yiyələndiklərini müəyyən etmək olar.

Diaqnostik qiymətləndirmə tapşırıqlarına aid nümunə:

S. A. A. _____

Sinif _____

Tarix _____

1. Təbiətdə hansı cisimlər var?

2. Təbiət hadisələri nədir? Misallar göstərin.

3. Fövqəladə hadisələr hansılardır?

4. İnsan ətraf mühitə nə kimi mənfi təsir göstərir?

5. Təbiəti necə qoruya bilərik?

Formativ qiymətləndirmə qəbul edilmiş standartların reallaşdırılmasına istiqamətlənən irəliləyişlərin monitorinqi sinifdə hər bir şagirdin inkişafının hərəkətverici amilinə, təlimin həlledici komponentinə çevrilir. Müəllim belə monitorinq vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, bütün şagirdlərin irəliləyişlərini təmin edir, eyni zamanda uğur qazana bilməyən şagirdlərin ehtiyaclarını öyrənərək onlara əlavə köməklik göstərir. Bu qiymətləndirmə fənni tədris edən müəllim tərəfindən məzmun standartlarından irəli gələn təlim məqsədləri əsasında hazırlanmış meyarlar üzrə dərslər il ərzində müntəzəm olaraq aparılır. “Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmənin aparılmasına dair Müvəqqəti Təlimat”a əsasən qiymətləndirmə meyarlarına uyğun rubrikələr 4 səviyyədə tərtib oluna bilər (zəruri hallarda 3–5 səviyyədə).

Bir məzmun standartı dərslərdəki bir neçə mövzuda reallaşdığına görə həmin standartlardan çıxan qiymətləndirmə meyarları növbəti müvafiq dərslərdə də istifadə edilir.

Dərslərdə öz əksini tapmış “Hüquqlarımız qorunur” mövzusunda təqdimatın hazırlanması nəzərdə tutulur. Təqdimat aşağıdakı cədvəl əsasında qiymətləndirilə bilər:

Meyarlar	Hə	Yox
Təqdimatda mövzunun tam əhatə olunması		
Təqdimatın düzgünlüyü		
Təqdimatçının fikirlərini aydın və dəqiq ifadə etməsi		
Təqdimatın hazırlanmasında sistemliliyin gözlənilməsi		
Təqdimatçının verilmiş zaman çərçivəsində təqdimatını tamamlaması		

Yekun (summativ) qiymətləndirmə standartların mənimsənilməsi istiqamətində şagirdlərin əldə etdiyi irəliləyişləri dəyərləndirir. Bu qiymətləndirmə il ərzində bəhs və ya bölmələrə, həm də tədris ilinin sonunda qiymətləndirmə

standartlarına əsasən həyata keçirilir. Summativ qiymətləndirmənin nəticələri rəsmidir və keçirildiyi tarixdə sinif jurnalında qeyd olunur. Summativ qiymətləndirmənin aparılması üçün yalnız test üsuluna üstünlük verməməli, aşağıdakı üsul və vasitələrdən də istifadə olunmalıdır:

Üsullar	Vasitələr
Yoxlama yazı işləri	Yoxlama yazı işləri üzrə qeydiyyat vərəqi
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş meyar cədvəli
Şifahi sorğu	Şifahi sorğu üzrə qeydiyyat vərəqi
Test	Test tapşırıqları
Tapşırıqvermə	Tapşırıq, çalışma və laboratoriya işləri
Yaradıcılıq və əl işləri	Fənlərə müvafiq olaraq rəsmlər, hazırlanan məmulatlar və digər əl işləri

Kiçik summativ qiymətləndirmə fənn kurikulumları tətbiq olunan siniflərdə bəhs və ya bölmələrin sonunda altı həftədən gec olmayaraq müəllim tərəfindən keçirilir. Onun nəticələri yarımillik qiymətlərin hesablanmasında nəzərə alınır.

Kiçik summativ qiymətləndirmənin keçirildiyi gün dərstdə iştirak etməyən şagirdin sinif jurnalında adının qarşısındakı xananı diaqonalla 2 yerə ayırmalı və onun surətində “q” (qaib) yazıb, məxrəci isə boş saxlamalısınız. Növbəti 2 həftə ərzində kiçik summativ qiymətləndirmə aparıb, nəticəsini məxrəcdə qeyd etməlisiniz. Həmin şagirdlər üçün yeni, lakin sinif üçün istifadə olunan tapşırıqlarla eyni səviyyəli qiymətləndirmə vasitələri hazırlanır.

Qiymətləndirmə vasitələri hazırlanarkən aşağıdakılar nəzərə alınır, suallar çətinlik səviyyəsinə görə belə tələb edilir:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar – 20%;
- 2-ci səviyyə üzrə suallar – 30%;
- 3-cü səviyyə üzrə suallar – 30%;
- 4-cü səviyyə üzrə suallar – 20%.

Əgər 30 sual hazırlanarsa, bu sualların 20%-i 1-ci səviyyəli, 30%-i 2-ci səviyyəli, 30%-i 3-cü səviyyəli, 20%-i isə 4-cü səviyyəli suallar olmalıdır.

Təhsildə aparılan səmərəli islahatlar, yeniliklər məktəbdaxili qiymətləndirmənin tətbiqində bəzi dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Summativ qiymətləndirmənin aparılmasında bir sıra dəyişikliklərin edilməsi onun reallaşdırılması istiqamətində həm müəllimin, həm şagirdlərin, həm də valideynlərin yeniliklərlə üz-üzə gəlməsinə imkanlar açdı. Şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi, yekun balın çıxarılması və onun hesablanma qaydasındakı fərqlilik şagirdlərin bilik və bacarıqlarının ölçülməsinin daha real, daha obyektiv olmasına imkanlar açmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Edilmiş bir sıra dəyişikliklər Təhsil Nazirliyinin 28 dekabr 2018-ci il tarixli 8/1 nömrəli Kollegiya Qərarı ilə təsdiq olunmuşdur.

Qərara əsasən summativ qiymətləndirmədə aşağıdakı dəyişikliklər həyata keçirilmişdir:

4.1. Summativ qiymətləndirmə hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı təhsilənlərin əldə etdiyi nailiyyətlərin müəyyən olunması məqsədilə aparılır.

4.2. Summativ qiymətləndirmə aşağıdakı iki formada aparılır:

4.2.1. hər bir fənn üzrə dərslərdə nəzərdə tutulmuş hər bölmənin daxilində və ya bölmənin sonunda keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmə;

4.2.2. hər yarımilin sonunda keçirilən böyük summativ qiymətləndirmə.

4.3. Summativ qiymətləndirmədə tapşırıqvermə üsulundan istifadə olunur.

4.4. I sinifdə summativ qiymətləndirmə aparılmır.

4.5. Kiçik summativ qiymətləndirmə II–XI siniflərdə bütün fənlər üzrə hər yarımildə 3 dəfədən az, 6 dəfədən çox olmamaqla müəllim tərəfindən aparılır. Hər fənn üzrə kiçik summativ qiymətləndirmələrin aparılacağı tarix haqqında məlumat tədris ilinin birinci həftəsi ərzində fənn müəllimi tərəfindən sinifdə təhsilənlərə elan olunur.

4.6. Hər bir fənn üzrə kiçik summativ qiymətləndirmə həmin fənnin tədris olduğu 1 (bir) dərs saati ərzində aparılır.

4.7. Böyük summativ qiymətləndirmə ümumtəhsil müəssisəsinin rəhbərliyi tərəfindən hər yarımilin sonunda aşağıda sadalanan fənlər üzrə aparılır:

4.7.1. ümumtəhsil müəssisələrinin IV, IX və XI siniflərində bütün fənlər üzrə;

4.7.2. ümumtəhsil müəssisələrinin V–VIII siniflərində ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri üzrə;

4.7.3. lisey və gimnaziyaların V–VIII siniflərində ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyənləşdirilmiş maksimum 3 fənn üzrə;

4.7.4. ümumtəhsil müəssisələrinin tam orta təhsil səviyyəsində təmayülləşmə tətbiq olunmayan X sinfində tam orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri üzrə;

4.7.5. ümumtəhsil müəssisələrinin tam orta təhsil səviyyəsində təmayülləşmə tətbiq olunan X sinfində tam orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyənləşdirilmiş maksimum 3 təmayül fənni üzrə;

4.7.6. lisey və gimnaziya­ların X sinfində tam orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyənləşdirilmiş maksimum 3 fənn üzrə.

4.8. Ümumtəhsil müəssisələrinin V–VIII siniflərində ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün və tam orta təhsil səviyyəsində təmayülləşmə tətbiq olunmayan X sinfində həmin təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyənləşdirilmiş maksimum digər 3 fənn üzrə də böyük summativ qiymətləndirmə keçirilə bilər.

4.9. Pedaqoji Şuranın qərarı ilə 4.7.3.-cü, 4.7.5.-ci, 4.7.6.-cı yarım bəndlərdə və 4.8.-ci bənddə müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulmuş fənlərin seçimi tədrisin keyfiyyətinə nəzarət etmək məqsədi daşıyır. Pedaqoji Şuranın müvafiq qərarı dərslərin ilinin əvvəlində qəbul edilir və təhsilçilərə elan olunur.

4.10. Hər bir fənn üzrə böyük summativ qiymətləndirmə ibtidai təhsil səviyyəsində 45, ümumi orta və tam orta təhsil səviyyəsində 45–90 dəqiqə ərzində aparılır.

4.11. II–III siniflərdə böyük summativ qiymətləndirmə keçirilmir.

4.12. Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr 100 ballıq şkala ilə ölçülür.

4.13. Summativ qiymətləndirmədə istifadə olunan qiymətləndirmə vasitələri (suallar) Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 yanvar 2009-cu il tarixli 9 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası"nın tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanır. Suallar hər bir sinif və fənn üzrə 4 səviyyədə tərtib edilir. 1-ci səviyyə ən aşağı, 4-cü səviyyə isə ən yüksək səviyyəni əks etdirir. Suallar müxtəlif mürəkkəblik səviyyəsində hazırlanır. 1-ci və 2-ci səviyyəyə təhsilçilərin əksəriyyətinin cavablandırma biləcəyi, 3-cü və 4-cü səviyyəyə daha hazırlıqlı şagirdlərin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. Səviyyələr üzrə sualların qiymətləndirmə ballarının 100 ballıq şkalada bölgüsü aşağıdakı kimi nəzərdə tutulur:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir;
- 2-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 3-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 4-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir.

4.14. Üzrlü (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmənin hər hansı birində iştirak etməyən təhsilalanın kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməməsi yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınmır. Təhsilalanın iştirak etmədiyi kiçik summativ qiymətləndirmə növbəti kiçik summativ qiymətləndirməyədək təşkil edilir.

4.15. Üzrsüz səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanların həmin qiymətləndirmə üzrə balı "0" qəbul edilir və yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınır.

4.16. Üzrsüz səbəbdən I və II yarımillər üzrə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmələrdə iştirak etməyən təhsilalanın həmin qiymətləndirmələr üzrə balı "0" qəbul olunur.

4.17. Təhsilalan I və II yarımillər üzrə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmələrdə üzrlü səbəbdən (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) iştirak edə bilmədikdə, müvafiq summativ qiymətləndirmə günündən sonra növbəti 2 (iki) həftə müddətində onun üçün böyük summativ qiymətləndirmə təşkil edilir. Qeyd olunan müddətdə təhsilalan böyük summativ qiymətləndirmədə hər hansı səbəbdən iştirak etmədikdə böyük summativ qiymətləndirmə üzrə balı "0" qəbul olunur.

4.18. Summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanlar üçün sinifdə istifadə olunan eyni səviyyəli yeni qiymətləndirmə vasitələri (test, imla, inşa, ifadə, çalışma) hazırlanır.

4.19. Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə bu Qaydanın 4.13.-cü bəndi nəzərə alınmaqla topladığı balların 2, 3, 4, 5 qiymətlərinə uyğunluğu aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirilir:

4.19.1. 30-dək (daxil olmaqla) olan ballar "2" qiyməti ilə;

4.19.2. 30-dan 60-dək (daxil olmaqla) olan ballar "3" qiyməti ilə;

4.19.3. 60-dan 80-dək (daxil olmaqla) olan ballar "4" qiyməti ilə;

4.19.4. 80-dən 100-dək (daxil olmaqla) olan ballar "5" qiyməti ilə.

4.20. Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə topladığı ballar və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət summativ qiymətləndirmənin aparıldığı tarixdə sinif jurnalında və məktəbli kitabçasında yazılır.

4.21. Summativ qiymətləndirmələrin nəticələri ilə razılaşmayan təhsilalanların valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin müraciətlərinə təhsil müəssisəsinin tabeliyindən asılı olaraq Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və ya yerli təhsili idarəetmə orqanları tərəfindən baxılır. Yerli təhsili idarəetmə orqanlarının qərarları ilə razılaşmayan təhsilalanların valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin müraciətlərinə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən baxılır.

5. Yarımillik və illik qiymətlərin hesablanması

5.1. Təhsilalanların kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə topladığı ballar əsasında yarımillik ballar hesablanır. Yarımillik balın 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19.-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Yarımillik balların miqdarı və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət sinif jurnalı və məktəbli kitabçasında yazılır.

5.2. Böyük summativ qiymətləndirmə aparılmayan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik summativ qiymətləndirmələrdə toplanmış ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

Y – təhsilalanın yarımillik üzrə balını;

$ksq1 + ksq2 + \dots + ksqn$ – hər kiçik summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarını;

$$Y = (ksq1 + ksq2 + \dots + ksqn) / n$$

n – kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını bildirir.

5.3. Böyük summativ qiymətləndirmə aparılan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə toplanılan ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ \cdot \frac{60}{100}$$

BSQ – hər yarımillik üzrə aparılan böyük summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı.

5.4. Təhsilalanın illik balları onun yarımillik ballarının ədədi ortası kimi hesablanır və illik balın 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19.-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Qiymət sinif jurnalı və məktəbli kitabçasında yazılır.

5.5. İllik qiymətləndirmənin nəticələrinə əsasən təhsilalanların sinifdən-sinfə keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən qaydalarla tənzimlənir.

Qiymətləndirmə üçün meyarların işlənilib-hazırlanması

Müəllim üçün ən çətini və eyni zamanda ən vacibi, həm ayrı-ayrı şagirdlərin işini, həm də bütövlükdə kiçik qruplardakı işi kifayət qədər obyektiv qiymətləndirməyə imkan verən qiymətləndirmə meyarları tərtib etməkdir.

Qiymətləndirmə zamanı “qarşılıqlı əlaqə” qurulmalı, yəni şagirdlərlə müəllimlərin bir-birlərini yaxşı başa düşməsinə imkan yaradılmalıdır. Buna görə müəllim işlənilib-hazırlanmış qiymətləndirmə meyarları ilə şagirdləri də tanış etməlidir. Bundan əlavə, müəllim xahiş edə bilər ki, şagirdlərin özləri kiçik qruplarda “əla”, “yaxşı” və “kafi” qiymət meyarlarını müəyyənləşdirdinsinlər və sonra siniflə birlikdə bunları müzakirə etsinlər.

Düzgün tərtib edilmiş qiymətləndirmə meyarları obyektiv qiymətləndirməyə kömək etməlidir. Bu meyarların əsasında müəllimlər bu və ya digər şagirdin işlərini eyni bir mövqedən qiymətləndirə bilərlər.

Şagirdlərin özünüqiymətləndirmə metodundan istifadəsi də müəllim üçün çox faydalıdır. Özünüqiymətləndirmə prosesi, məsələn, sorğu vərəqləri və anketlərin doldurulması formasında keçirilə bilər. Şagirdlərin öz fəaliyyətlərini qiymətləndirməsi çox vacibdir. Belə ki bu onları öz davranışlarına yüksək məsuliyyətlə yanaşmağa sövq edir, onlarda obyektivlik hissi tərbiyə olunur, öz mənasibətlərini düzgün və qarşılıqlı anlaşma prinsipləri üzərində qurmağı öyrənirlər. Bu halda özünüqiymətləndirmə və kənardan verilən qiymətlər arasındakı fərq qrup və fərd üçün zəngin informasiya mənbəyi rolunu oynaya bilər.

Yekun qiymət şagirdin özünüqiymətləndirməsindən və müəllimin verdiyi qiymətin toplanmasından alınır.

Qiymətləndirmənin müxtəlif üsul və formaları

Aşağıda qruplardakı işin, təqdimatda iştirakın və s. qiymətləndirilməsinin bəzi forma və meyarları, habelə fəal təlim metodlarının tətbiqi ilə keçən dərslərdə müəllimin öz şagirdlərinin özünüqiymətləndirməsi üçün istifadə etməli olduğu vərəqlər göstərilir.

Müəllimlər öz qiymətləndirmə sistemlərini yaradarkən tövsiyə qismində bunlardan istifadə edə bilərlər.

Hər bir sinfin, məktəbin özünəməxsus cəhətlərini nəzərə almaqla müəllimlər mövcud meyarları müxtəlif variantlarda tətbiq edə, onlara əlavələr edə və öz istədikləri kimi dəyişdirə bilərlər.

Təqdim edilmiş informasiyanın qiymətləndirilməsi

Informasiyanın toplanması və təhlili kimi qabiliyyətlərin qiymətləndirilməsi üçün 5 bal sistemindən istifadə etmək məsləhət görülür.

A) İnformasiyanın təqdim edilməsi:

Həmişə dəqiqdir 5

Əsasən dəqiqdir 4

Kifayət qədər dəqiq deyil	3
Qeyri-dəqiqdir	2
Informasiya yoxdur	1

B) İnformasiyanın təhlili aşağıdakı meyarlar üzrə qiymətləndirilə bilər:

empirik səviyyə: şagird hadisələri təsvir edir, lakin onların mahiyyətini başa düşə bilmir;

nəzəri səviyyə: şagird daha yüksək səviyyə olan bu halda nəinki hadisəni təsvir edir, həm də hadisələrin mahiyyətini izah edir və nəticə çıxarmağı bacarır.

Dəyərlərin qiymətləndirilməsi

Müəllim üçün ən çətin dəyərlərin qiymətləndirilməsidir, çünki insan hüquqları dəyərlərinin heç də hamısı bir dərs daxilində bütün şagirdlər tərəfindən mənimsənilə bilməz.

Ola bilər ki, bu dəyərlər bu və ya digər şagirdin şəxsi baxışları sisteminə uyğun gəlməsin. Bunların dərk edilməsi və şagirdlərin şəxsi dəyərlərinə çevrilməsi üçün müəyyən vaxt lazımdır. Buna görə qiymətləndirmə zamanı müəllim şagirdlərin mövcud problemə yanaşmasına, başqa sözlə desək, "mənəvi baxışların genişliyi" nə üstünlük verməli və qiymətləndirməlidir.

A) "Mənəvi baxışların genişliyi"nin qiymətləndirilməsi meyarları:

- Şagird yeni ideyaları və yeni fəaliyyət növlərini mənimsəyə bilirmi?
- O, işdə yeni metodlardan istifadə etməyə hazırdır?
- O, müzakirə və mübahisə zamanı faktları duyğulardan yüksək tutmağı bacarırmı?
- O, yeni faktlarla əlaqədar öz fikrini dəyişirmi?
- O hər kəs barəsində ədalətlə fikir yürüdüürmü?
- O, məsələnin bütün cəhətlərini nəzərdən keçirirmi?
- O, stereotip və qərəzli rəylərə meyil göstərirmi?

B) Dəyərlərin inkişafında özünüqiymətləndirmə.

Dərsin sonunda müəllim cədvəlləri paylayır və şagirdlərə aşağıdakı suala cavab verməklə cədvəli doldurmağı təklif edir:

Aşağıda sadalananlara əsasən öz şəxsi keyfiyyətlərini necə qiymətləndirirsən?

Meyarlar	A – əla	B – yaxşı	C – kafi	D – qeyri-kafi
Başqalarına hörmət				
Başqalarına maraq				
Dinləmək bacarığı				
Başqalarının ehtiyaclarına humanist yanaşma				

Başqaları haqqında ədalətlə fikir yürütmək				
Əməkdaşlıq				
Hərəkət etməzdən qabaq düşünmək				
Düzlük				
Səmimiyyət				
Başqalarına kömək				
Səhvin etirafı				

Qruplarda işin qiymətləndirilməsi

A) Qrupda işləmək bacarığını əhəmiyyətinə görə sıralama metodu ilə qiymətləndirmək olar: şagirdə hər bir qiymətləndirmə meyarına görə müvafiq bal (2-dən 5-ə qədər) verilə bilər.

Qrupda işləmək bacarığının qiymətləndirilməsi meyarı aşağıdakı cədvəl şəklində göstərilir:

əla qiymət (5) – şagird bu bacarığı həmişə nümayiş etdirdikdə; yaxşı qiymət (4) – tez-tez nümayiş etdirdikdə; kafi qiymət (3) – hərdən nümayiş etdirdikdə; qeyri-kafi qiymət (2) isə bu bacarığı, demək olar, heç vaxt nümayiş etdirmədikdə verilir.

Müəllim, konkret vəziyyətdən asılı olaraq, bəzi meyarlara əlavələr edə, ya-xud onları dəyişdirə bilər. Aya, rübə və ya yarımilliyə görə ümumi orta bal mövcud şagirdin qiyməti sayıla bilər.

Qrupda işləmək bacarığı	həmişə "5"	tez-tez "4"	bəzən "3"	demək olar, heç vaxt "2"
Qrupda şifahi müzakirələrdə iştirak edir.				
Başqalarının sözünü kəsmədən dinləyir.				
Qrupun digər üzvlərinin danışdıqlarını təkrar nəql edə bilir.				
Qrupun işi üçün zəruri olan tapşırıqları yerinə yetirir.				
Qrupun digər üzvlərini ümumi işə cəlb edir.				

B) Şagirdin öz işinə və qrupun fəaliyyətindəki iştirakına verdiyi qiyməti nəzərə almaq faydalıdır.

Şagirdin özünüqiymətləndirmə vərəqi

Ad

Tarix

Qrupun işində fəaliyyətinizi müvafiq balla (1-dən 5-dək) qiymətləndirin:

- Tapşırığı başa düşdüm və başqalarına izah etdim.
- Başqaları ilə əməkdaşlıq edirdim.
- İşin müəyyən hissəsini yerinə yetirdim.
- Fəallıq göstərir və vaxtdan səmərəli istifadə edirdim.
- İdeyalarımı qrupla bölüşdüm.
- Mənbələrdən istifadə edirdim.

C) Özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etməklə şagirdlər həm də qrupun işini bütövlükdə, yəni qrupun onların qarşısında qoyulmuş vəzifənin öhdəsindən necə gəldiyini qiymətləndirə bilirlər.

Qrupun özünüqiymətləndirmə vərəqi

1. Qrupun iş ovqatı necədir (bunu rənglə ifadə etmək olar)?
.....
2. Problemin həllində hamı fəallıq göstərə və ona öz töhfəsini verə bilibmi?
.....
3. Kimlər passiv və kimlər fəal olub?
.....
4. Qrupun işi hamını təmin edibmi?
.....
5. Qrup öz vəzifəsinin öhdəsindən gələ bilib, ya yox?
.....

Qrup təqdimatının qiymətləndirilməsi

Təqdimatın hər bir növünün öz qayda və ənənələri var. Məsələn, şifahi təqdimatın qiymətləndirilməsi zamanı səsin imkanlarından, jestlərdən bacarıqla istifadə olunması, foto və videomaterialların nümayiş etdirilməsi və s. bu kimi amillər nəzərə alınır. Təqdimatın qiymətləndirilməsi üçün meyarların hazırlanması zamanı aşağıdakı göstəricilər nəzərə alınmalıdır:

Biliklər: faktlar, problemlər, anlayışlar, ideyalar;

Əqli vərdişlər: təhlil, qiymət, göstəricilərin sintezi, yəni məntiqlə düşünmək qabiliyyəti;

Kommunikativ vərdişlər: informasiyanı aydın şəkildə təqdim etmək bacarığı.

A) Qrupların təqdimatının 4 səviyyə üzrə qiymətləndirilməsi

Aşağıdakı cədvəldə şifahi təqdimatın qiymətləndirilməsinin 4 səviyyədən ibarət meyarları təklif olunur. Müəllimin istəyindən asılı olaraq bunlar dəyişdirilə və ya əlavələr edilə bilər.

Meyarlar	IV səviyyə	III səviyyə	II səviyyə	I səviyyə
Əsas anlayışlar, problemlər, mövzular, ideyalar	Mükəmməl surətdə seçilir, dəqiq tərfi və təsviri verilir.	Yaxşı seçilir, tərfi və təsviri verilir.	Seçilir, tərfi verilir və təsvir edilir.	Seçilmir və ya təsviri qarışıq verilir.
Faktlar, informasiya	Yanlışlıqlar yoxdur.	Kiçik yanlışlıqlar var.	Səhvlər var.	Yoxdur və ya qeyri-dəqiqdir.
Problemə aid göstəricilərin toplanması	Məntiqlə seçir və hər şeyi təşkil edir.	Məntiqlə seçir və bir hissəsini təşkil edir.	Problem üzrə az göstərici tapır.	Problem üzrə göstərilən tapşırıq çox qarışıqdır.
Nəticə çıxarmaq bacarığı	Göstəricilərə əsaslanır.	Göstəricilərə əsaslanan məlumatlı nəticələr çıxarır.	Yarımçıq nəticələr çıxarır.	Nəticələr yoxdur və ya dəqiq deyil.

Səviyyələr arasında fərqlər şagirdlərin öz biliklərini nümayiş etdirə bilmələri, yəni onların nə dərəcədə səylə öyrənmələri, faktlardan və detallardan nə dərəcədə dürüst və yerində istifadə etmələri ilə izah olunur.

4-cü və 3-cü səviyyələr: şagirdlər anlayışların, problemlərin, ideyaların tərfini verə və bunları izah edə bilər, faktlar arasında qarşılıqlı əlaqəni başa düşür, göstəricilərin qiymətləndirilməsi üçün əqli vərdislərdən istifadə edirlər (müqayisə, qarşıqoyma, səbəb-nəticə əlaqələri, başlıca amilin müəyyən olunması və s.). Təqdimat zamanı material aydın və dürüst təsvir edilir, nümunə və misallar öz yüksək keyfiyyəti, çıxarılan nəticələr öz məntiqi və savadlılığı ilə seçilir.

2-ci və 1-ci səviyyələr: şagirdlər əsas anlayışları, problemləri izah edə bilmir, faktlar arasında qarşılıqlı əlaqələri yaxşı başa düşmür, faktlardan yersiz istifadə edir, bəzən isə onları saya almırlar. Problemin mahiyyətini açmaqda, nəticələri savadlı və qısa ifadə etməkdə çətinlik çəkir, təqdimatın keçirilmə qaydalarına lazımı diqqət yetirmirlər.

B) Təqdimat mərasimini şagirdlərin özləri də qiymətləndirə bilərlər. Onlar aşağıda göstərilmiş vərəqi doldururlar. Əgər bunu təqdimatı keçirən qrupun üzvləri edirlərsə, o zaman bu, özünüqiymətləndirmə sayılır.

Qrup təqdimatında özünüqiymətləndirmə vərəqi

Qrupun üzvləri

Tarix

Təqdimatın adı

1-dən 5-dək ballar verin

- Qrup üzvlərinin hazırlığı və təşkili qənaətbəxş idi.
- Qrupun hər bir üzvünün öz konkret mövzusu var idi.
- Hamı əlbir və ahəngdar işləyirdi.
- Qrup bütün sinfi fəal olmağa sövq edirdi.
- Qrupun hər bir üzvü səbirli idi və öz yoldaşlarına kömək edirdi.
- Qrup təqdimat üçün bir neçə üsuldan istifadə etmişdi.

Essenin qiymətləndirilməsi

Esseni adi məktəb inşası kimi ənənəvi üsulla qiymətləndirmək olar. Müəllim aşağıda göstərilmiş meyarlardan da istifadə edə bilər:

- esse əsasında mövzunun mahiyyətinin tam açılması;
- faktların və dəlillərin köməyi ilə şəxsi fikrin inandırıcı şəkildə əsaslandırılması;
- terminlərdən, faktlardan düzgün istifadə olunması;
- mülahizələrin aydınlığı və ziddiyyətlərin olmaması, fikrin ardıcılığı.

Diskussiyanın qiymətləndirilməsi

Diskussiyanın qiymətləndirilməsi zamanı müəllim şagirdlərin öz fikirlərini təqdim etməsinə, dəlil və sübutların inandırıcı olmasına, polemika bacarıqlarına daha çox diqqət yetirməlidir.

A) Diskussiyanın qiymətləndirilməsinin 1-dən 5-dək müsbət ballara layiq görülməsinə bəzi parametrlərini təklif edirik:

- dəlillərin inandırıcı olması;
- mənbələrdən istifadə etmə bacarığı;
- mülahizələrin məntiqiliyi, ziddiyyətlərin olmaması;
- polemika bacarığı;
- sual vermək, diskussiya üzrə rəqibin dəlillərini zəiflədən əks dəlillər tapmaq məharəti.

B) Diskussiya iştirakçısının özünüqiymətləndirmə vərəqi

Ad

Tarix

Qrupda işləmək bacarığı	həmişə "5"	tez-tez "4"	bəzən "3"	demək olar, heç vaxt "2"	heç vaxt "1"
Fəal iştirak edirdi.					
Tapşırıqları yerinə yetirirdi.					
Öz ideyalarını dəqiq izah edirdi.					
Başqalarını dinləyir və dəstəkləyirdi.					

Fəndaxili və fənlərarası integrasiyanın zəruriliyi

İnteqrasiya müasir təlimin əsas prinsipi kimi öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır. Tarix fənninin tədrisində də fəndaxili və fənlərarası əlaqələrin tətbiqi əsasdır və təlimin interaktivliyini təmin etmək üçün başlıca amildir. Ənənəvi təlimdə şagirdlərə daha çox faktlar toplusu verilir və onları əzbərləmək tələb olunurdu. Nəticədə şagirdlər onlara lazım olmayan məsələləri də öyrənirdilər. İnteqrativ kurikulum isə fənn sahələrinin kombinasiyasını özündə əks etdirməklə şagirdi obyektə deyil, subyektə çevirir. Burada təhsilin məqsədinə hadisə və təzahürləri öyrənmək və bilmək deyil, həm də əldə olunmuş bilik, bacarıq və dəyərlərdən müxtəlif situasiyalarda istifadə etmək, araşdırmaları təkmilləşdirmək, anlamaq, onlarda birbaşa şəxsi iştirak daxildir. Bu cür yanaşma öyrənmə zamanı müxtəlif fənlər arasında bilik və konsepsiya səviyyəsində dəyərli əlaqələr yaratmağa köməklik göstərir.

İnteqrasiya necə həyata keçirilməlidir? İnteqrasiya çox zaman biliklərin əlaqələndirilməsi formasında reallaşdırılır. Burada bir fakt haqqında biliyə həmin fakt haqqında başqa fənlərdə verilən məlumat da əlavə olunur. Müasir dövrdə integrasiyaya tamamilə başqa cür yanaşılır. Digər fənlərdə olduğu kimi, Həyat bilgisi fənni kurikulumunda da integrasiya fəndaxili əlaqələr (üfüqi integrasiya) və fənlərarası əlaqələr (şaquli integrasiya) şəklində həyata keçirilir. İnteqrasiya məzmun xətləri, siniflər üzrə gözlənilən təlim nəticələri və məzmun standartları arasında (bilik və bacarıqlar sistemində) reallaşdırılır. Çünki ümumi orta təhsil səviyyəsində formalaşdırılan bacarıqlarla tam orta təhsil səviyyəsində formalaşdırılan bacarıqlar məzmun etibarilə bir-biri ilə sıx əlaqəlidir, biri digərini tamamlayır və inkişaf etdirir.

Fəndaxili və fənlərarası integrasiya

Nº	5-ci sinif
1. Təbiət və biz	
1.1.	Varlıq və hadisələrə, onların qarşılıqlı əlaqəsinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
1.1.1.	Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.
1.2.	Ekoloji tarazlığın qorunub saxlanmasına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
1.2.1.	Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır. Azərbaycanın 2.1.1.; Coğ. 3.2.3.
2. Fərd və cəmiyyət	
2.1.	Cəmiyyətin sosial mahiyyətinə və idarəetmə formalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
2.1.1.	Cəmiyyətin sosial tərkibini (ailə, ictimai birliklər, dövlət) izah edir. Azərbaycanın 1.3.1.
2.1.2.	Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir. Azərbaycanın 3.1.1.
2.2.	Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.
2.2.1.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumları (dövlət, qeyri-dövlət, beynəlxalq) fərqləndirir.
2.2.2.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.
2.3.	İqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.
2.3.1.	İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.
3. Mənəviyyət	
3.1.	Ünsiyyət mədəniyyətinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
3.1.1.	Ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir.
3.2.	İnsan mənəviyyətini formalaşdıran amillərə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
3.2.1.	Əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir.
3.2.2.	Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.
3.3.	Mənəvi borcun dərk edilməsini nümayiş etdirir.
3.3.1.	Mənəvi borcun (təbiət, ailə, cəmiyyət, dövlət qarşısında) əhəmiyyətini izah edir. Azərbaycanın 5.1.2.
4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik	
4.1.	Sağlamlığın mühafizəsi və sağlam həyat tərzini haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
4.1.1.	Sağlam həyat tərzinə təsir edən amilləri fərqləndirir. F.ə. 1.2.1.
4.2.	Məişətdə və ictimai yerlərdə təhlükəsiz davranış qaydalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
4.2.1.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.
4.2.2.	Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.
4.3.	Fövqəladə hallarla bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
4.3.1.	Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Mövzuların gündəlik planlaşdırılmasına dair tövsiyələr

Hər bir müəllim öz sinfinin imkanlarından çıxış edərək nəzərdə tutulan standartları reallaşdırmaq şərtlə dərsi özü planlaşdırı bilər. Gündəlik dərslər planını hazırlayarkən müəllim, ilk olaraq, öz işini mövzunun, standartın, məqsədin, iş forması və iş üsulunun, inteqrasiya imkanlarının və resursların müəyyənəşdirilməsi ilə başlamalıdır. Alt standartlar təlim məqsədlərinin, inteqrativliyin müəyyən edilməsində mühüm rol oynayır. Belə ki standart seçilir, ona uyğun mövzu, sonra isə həm mövzuya, həm də standartla uyğun təlim məqsədi müəyyənəşdirilir. Bu zaman məqsəd standartın bilik və fəaliyyət komponentlərinə uyğun – sadədən mürəkkəbə, həm də mərhələliliyin gözlənilməsi şərtlə müəyyənəşdirilir. Təlim məqsədlərini həyata keçirmək üçün isə müəllim standartla, mövzuya müvafiq təlim forması və təlim üsulu, resurslar müəyyənəşdirməlidir.

Standartlar nəticəyönlü və şagirdyönlü olduğundan onların reallaşdırılmasında fəal (interaktiv) təlim üsullarından istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilir. Təlim prosesində interaktiv təlim üsullarından istifadə şagirdlərin təhsilə, elmə marağını artırmaqla yanaşı, onlarda əməkdaşlıq, yaradıcılıq, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına imkan yaradır. Bu prosesin düzgün istiqamətdə aparılması gələcəyimiz olan uşaqlarımızın sağlamlığının qorunması üçün əsas şərtlərdən biridir. Fəal dərslərin mərhələləri aşağıdakılardır:

- Motivasiya;
- Tədqiqatın aparılması;
- Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi;
- Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması;
- Yaradıcı tətbiqetmə;
- Qiymətləndirmə.

Dərslərin nəticəsi motivasiyanın düzgün yaradılmasından çox asılıdır. Motivasiya 2 əsas prinsip əsasında qurulur: problemlilik və məqsədyönlülük. Motivasiyanın sonu tədqiqat sualı ilə bitməlidir. Motivasiyanın yaradılmasının bütün mümkün yollarını 3 əsas qrupa bölmək olar:

1. Rəmzi (simvolik) materialın şərhli. Bu, rəsm, fotoşəkil, melodiya, ədəbi əsərdən parça, əşya, rəvayət, tapmaca, qrafik, sxem və s. ola bilər. Müəllim materialları təqdim edərkən şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edə bilər: “Bu nəyi bildirir?”, “Bunun bizim öyrəndiyimizlə nə əlaqəsi var?” və s.

2. Sual verməyə həvəsləndirmə. Bu üsulla yaradılan motivasiyada suallar aşağıdakı kimi qurula bilər:

- Öyrənilən mövzu üzrə naməlum olan məsələləri müəyyənəşdirən suallar: “... haqqında nəyi bilirik və nəyi bilmirik?”, “... bu haqda nəyi bilmək istəyirik?”

Sual verərkən müəllim fasilitasiyanın köməyi ilə şagirdlərin təfəkkürünü lazımi məcraya yönəltməlidir. Açıq suallar, yəni iki və daha artıq cavab variantı olan suallardan istifadə etmək lazımdır.

- Açıq suallar: yəni iki və daha artıq cavab variantı olan suallar.
- Öyrənilən mövzuya aid açar sözlərin köməyi ilə yaradılan suallar: açar sözlər, xassələr, xüsusiyyətlər, funksiya, növlər, tiplər, rol, əhəmiyyət, səbəb, nəticə, əlaqə, qüsurlar, üstünlük, struktur, qayda və s. ola bilər.

3. Problemin müxtəlif yollarla həll edilməsi. Mövzu ilə bağlı hər hansı problemin müxtəlif yollarla təsnif edilməsi, məsələnin müxtəlif üsullarla uğurlu həlli, yaxud həlli imkanı.

Motivasiyanın yaradılmasından çox şey asılıdır. Hər bir motivasiya necə yaradılmasından asılı olmayaraq tədqiqat sualı ilə bitməli və aparılacaq tədqiqatın nəticələri bu sualın cavabı olmalıdır. Bu baxımdan, qoyulacaq tədqiqat sualı ümumi olmaqla yanaşı, standartın, məqsədin reallaşdırılmasına xidmət etməlidir. Tədqiqatın kollektivdə və fərdi deyil, qrup və cütlərdə icrası zamanı tərtib ediləcək iş vərəqləri və burada öz əksini tapacaq tapşırıqlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki iş vərəqənin şagirdlərin tədqiqat işini təşkil edən vasitə olduğunu, kiçik qruplara verilən problem və onun həllinin nəticələrini əks etdirdiyini nəzərə alaraq aşağıdakılara diqqət etmək zəruri hesab edilir:

- Məzmunu və tərtibatı cəlbedici olmalıdır.
- Məqsəd və sual aydın, konkret olmalıdır.
- Uşaqların səviyyəsinə uyğun olmalıdır.
- Dərsin məqsədinə uyğun olmalıdır.

Tədqiqatın uğurlu aparılması üçün məqsədamüvafiq tapşırıqlar hazırlanmalıdır. Hazırlanan tapşırıqlar məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə yönəldilməlidir.

Tədqiqatın aparılmasından sonrakı mərhələlər (məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi, ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə) dərsin yekunlaşdırıcı mərhələləridir.

Tapşırıqları hazırlamazdan öncə şagirdlərin hansı tapşırıqları daha müvəffəqiyyətlə yerinə yetirəcəklərini, hər konkret tapşırıqın hansı düşünmə vərdişinə yönəldiyini, hansı tapşırıqın yerinə yetirilməsi zamanı təhlil, tənqid və müqayisə edildiyini, tapşırıqların reallaşdırılacaq məzmun standartının tələblərini nə dərəcədə ödədiyini diqqətlə analiz etmək məqsədəuyğundur.

Dərslikdə yer alan bir neçə mövzunun gündəlik planlaşdırılmasını sizə nümunə olaraq təqdim edirik.

Gündəlik planlaşdırma nümunələri

Aşağıdakı nümunələrdən istifadə etməklə vəsaitdə verilmiş dərs sxemlərinə uyğun gündəlik plan tərtib edə bilərsiniz.

Mövzu: Təbiətdəki cisim və maddələr

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

Məqsəd:

1. Cisim və maddələri fərqləndirir.
2. Cisim və maddələrin sadə təsnifatını verir.

Təlim üsulu:	beyin həmləsi, sxemlərlə iş
Təlim forması:	kollektiv, kiçik qruplar
Resurslar:	dərslik, iş vərəqləri, marker, fotosəkillər, müxtəlif cisim və maddələr

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Müəllim şagirdlərin diqqətini lövhədəki şəkillərə yönəldir. Şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

- Şəkillərdə nə görürsünüz?
- Onları necə qruplaşdırmaq olar?

Tədqiqat sualı:

Təbiətdə hansı cisim və maddələr var? Onlar bir-birindən necə fərqlənir?
Şagirdlərin fərziyyələri lövhədə qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması:

Şagirdlər 4 kiçik qrupa bölünür. Onlara iş vərəqləri paylanır.

I qrup üçün iş vərəqi. Cisim və maddələri qruplaşdırın: su, qayçı, rezin, daş, qaşiq, qazan, radio, hava, polad, rezin çəkmə, su damcısı, süd, qələm, dəftər

Cisim	Maddə

II qrup üçün iş vərəqi. Verilmiş maddələrdən təşkil olunmuş cisimləri yazın.

Maddə	Cisim
Rezin	
Polad	
Şüşə	

III və IV qrup üçün iş vərəqi. Cədvəli tamamlayın.

Maddənin halları	Nümunə	Fikrinizi əsaslandırın
Bərk		
Maye		
Qaz		

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi:

Hər bir qrupun işi müzakirə olunur.

Hər qrup digər qrupların işinə əlavələr edir. Bu mərhələdə əyani vəsaitlərə, şəkillərə, elektron təqdimatlara istinad olunur.

Nəticələrin çıxarılması və ümumiləşdirmə: Müəllim şagirdlərlə birlikdə tədqiqat sualına və fərziyyələrə qayıdır. Canlı və cansız təbiətə aid olan bütün əşyalara cisim deyilir. Ətrafımızda gördüyümüz qaşqıq, kitab, dəftər, dağ, ağac və s. müxtəlif cisimlərdir. Bütün tanıdığımız cisimlər maddələrdən təşkil olunmuşdur. Maddənin təbiətdə 4 halı mövcuddur. Onlardan biri digərinə çevrilə bilər.

Yaradıcı tətbiqetmə:

Dərslərdə verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin dəftərində yerinə yetirilərək müəllim tərəfindən yoxlanılır.

Ev tapşırığı:

Mətbəxdə istifadə olunan müxtəlif maddələrdən hazırlanmış cisimlərin adlarını yazmaq tapşırılır.

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə, təsnifatmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cisim və maddələri fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	Cisim və maddələrin bir qismini fərqləndirir.	Cisim və maddələri yalnız şəkllə əsasən fərqləndirir.	Cisim və maddələri nümunələr göstərməklə sərbəst fərqləndirir.
Təbiətdəki cisimləri təsnif etməkdə çətinlik çəkir.	Təbiətdəki cisimləri təsnif edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiətdəki cisimlərin bir qismini təsnif edir.	Təbiətdəki cisimləri nümunələr göstərməklə sərbəst təsnif edir.

Mövzu: Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək!

Alt standart: 4.2.2. Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd:

1. Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını sadalayır.
2. Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Təlim üsulu: beyin həmləsi, rollu oyun

Təlim forması: kollektivlə və qruplarla iş

Resurslar: dərslik, iş vərəqləri, marker, şəkillər, elektron təqdimat

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Müəllim elektron lövhədə 4 şəkil göstərərək şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir (dərslikdəki şəkillərdən də istifadə etmək olar):

- Şəkillərdə nə görürsünüz?
- Şəkillərdə gördüyünüz uşaqlardan hansılar qaydalara əməl edir?

Tədqiqat sualı:

Piyadalar üçün nəzərdə tutulan yol hərəkəti qaydaları hansılardır? Onların əhəmiyyəti nədir?

Şagirdlərin fərziyyələri lövhədə qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması:

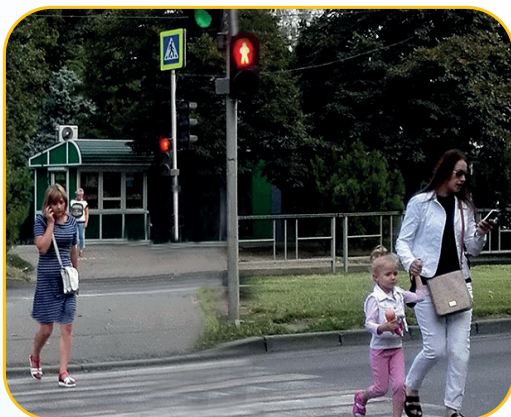
Şagirdlər 4 kiçik qrupa bölünür. Onlara iş vərəqləri paylanır. İş vərəqlərində müxtəlif şəkillər öz əksini tapır.

I və II qruplar üçün iş vərəqi

?

Dərslikdən və paylama materialından istifadə etməklə şəkillərdə piyadaların, əsasən, hansı qaydaları pozduqlarını müəyyənləşdirin.

III qrup üçün iş vərəqi

Yol hərəkəti qaydalarının pozulmasını göstərən aşağıda verilmiş cümlələrə əsasən səhnəcik hazırlayın.

Svetoforla nizamlanan keçidlərdə piyadalar üçün qoyulmuş "keçin", "dayanın" işıq göstəricilərinə ciddi əməl edilməlidir.

Piyadalar küçəni və yolu keçmək üçün yalnız bu məqsədlə ayrılmış körpülərdən, göstəricilər, yol nişanları və ya xətlərlə ayrılmış piyada keçidlərindən istifadə etməlidirlər.

IV qrup üçün iş vərəqi

Sınıf yoldaşlarınızı piyada keçidindən keçməyə sövq edən plakat və ya işarə lövhəsi hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi:

Hər bir qrupun işi müzakirə olunur.

Hər qrup digər qrupların işinə əlavələr edir. Bu mərhələdə əyani vəsaitlərə, şəkillərə, elektron təqdimatlara istinad olunur.

Nəticələrin çıxarılması və ümumiləşdirmə: Müəllim şagirdlərlə birlikdə tədqiqat sualına və fərziyyələrə qaydır. Dərsin bu mərhələsində şaxələndirmə üsulundan istifadə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə:

Dərslikdə verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin dəftərində yerinə yetirilir və müəllim tərəfindən yoxlanılır.

Ev tapşırığı:

Yol hərəkəti qaydalarının sürücülər tərəfindən pozulmasına dair kiçik təqdimat hazırlamaq tapşırılır.

Qiymətləndirmə meyarı: sadalama, izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarını çətinliklə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarının bir neçəsini sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarını müəllimin köməyi ilə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarını nümunələr əsasında sadalayır.
Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Yol hərəkəti qaydalarının bir qisminin əhəmiyyətini izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini nümunələrlə izah edir.

Mövzuların planlaşdırılmasına dair tövsiyələr

Cəmiyyət – bu bizim

MÖVZU 1

Hər şey ünsiyyətdən başlayır

Alt standart: 3.1.1. Ünsiyyəti mənəvi tələbat kimi qiymətləndirir.

Məqsəd: Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi qiymətləndirir.

Tədris ilinin ilk mövzusunə başlamazdan öncə şagirdləri dərsləyin strukturu, ondan istifadə qaydaları ilə tanış etmək zəruridir. Şagirdlərin diqqətinə il ərzində praktik dərslərin, təqdimatların hazırlanması ilə bağlı da məlumat çatdırmağınız məqsədəuyğun hesab olunur.

I dərş saatının ilk dəqiqələrində diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması məqsədəuyğundur. Diaqnostik qiymətləndirmə aparmaqla siz yeni tədris ilində öz təlim strategiyanızı necə müəyyənləşdirəcəyinizlə bağlı yeni qərarlar verə biləcəksiniz. Yəni illik planlaşmada hansı mövzulara neçə saat vaxt verəcəyinizi, gündəlik planlaşma apararkən isə daha hansı məsələlərə toxunacağınızı, resurs seçimini və s. məqamları nəzərdən qaçıрмаq olmaz.

Şagirdlərdə idraki fəallığı A blokuna əsasən yarada bilərsiniz. Bu məqsədlə A blokundakı mətn oxunmalı və şagirdlərlə ünsiyyətdə onun nə üçün vacib olduğu barədə fikirləri dinlənilməli və ehtiyac yaranarsa, lövhədə qeyd edilərək müzakirə olunmalıdır.

Motivasiyanı şagirdlərin aşağı siniflərdən Həyat bilgisi fənnindən öyrəndiklərini yada salmaqla da yarada bilərsiniz. Bu məqsədlə şagirdlərlə belə bir oyun da keçirə bilərsiniz: Şagirdlərdən bir-birini təqdim etmələrini istəyin. Bu zaman onlar bir-birindən nəyi sevdiyini, adını, soyadını, gələcək arzularını, hansı fənni sevdiqlərini, bunun səbəbini və s. aydınlaşdırıb sizə təqdim edə bilərlər. Sonra siz bunu şagirdinizin necə öyrəndiyini soruşaraq onun izahını dinləyin. Təqdimatları dinlədikdən sonra bütün bunların ünsiyyət nəticəsində əldə olunduğunu deyə bilərsiniz.

Tədqiqat “Ünsiyyətin həyatımızdakı rolu və əhəmiyyəti nə dərəcədə qiymətlidir?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Şagirdlərin verdikləri cavablar flipçartda, yaxud lövhədə qeyd oluna bilər.

Tədqiqata B blokundakı tapşırıqla başlamaq olar. Bu zaman şagirdlər öz parta yoldaşı ilə birlikdə verilmiş şəkilləri müzakirə etməlidirlər. Müzakirə çox vaxt aparmamalıdır.

Paraqrafın nəzəri materialı ilə tanışlıq fasiləli oxu, İnsert, kiçik qruplarda müzakirələr və digər üsullarla aparıla bilər. Müzakirələrdə bədii əsərlərdən nümunələrə, şəkillərə, videomateriallara, elektron təqdimata, filmlərdən fraqmentlərə ("Ögey ana", "Şərikli çörək" və s.) istinad etmək olar. Təqdim edilən nümunələrdə insanları birləşdirən, onları dost, sirdaş, həyat yoldaşı, qohum edən amillərin olmasına xüsusi diqqət edin.

Virtual ünsiyyətin qurulması məsələsinə də toxunmaq yerinə düşər. Lakin unutmayın ki, bunun müsbət cəhətləri ilə yanaşı, mənfi cəhətləri də vurğulanmalıdır.

F blokundakı tapşırıqlardan yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində istifadə edə bilərsiniz. F blokundakı 3-cü tapşırıq ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Bu mövzunun planlanmasına 2 saat nəzərdə tutulduğu üçün şagirdlərə mövzu ilə bağlı qabaqlayıcı tapşırıqlar vermək olar. Təvsiyə olunan tapşırıqlardan biri kimi ünsiyyətlə bağlı araşdırma aparıb "Sözün, ünsiyyətin müsbət və mənfi istiqamətlərə yol açması", "Sözdən lazımi səviyyədə istifadənin gözəlliyi" barədə təqdimatlar hazırlamağı tapşıra bilərsiniz. Yaxud da bu mövzunun ikinci dərsi-ni rollu oyun keçirməklə reallaşdırmaq olar. Rollu oyun zamanı ünsiyyətlə bağlı kiçik ssenarilərin hazırlanmasında şagirdlərin əməyi olarsa, dərs prosesi daha öyrədici və yaddaqlan keçər.

Qiymətləndirmə: Təlim məqsədlərinə nail olmaq dərəcəsini aşağıdakı meyarlar üzrə qiymətləndirə bilərsiniz:

Qiymətləndirmə meyarı: qiymətləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi tam qiymətləndirə bilmir.	Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Ünsiyyəti insanın başlıca mənəvi tələbatı kimi faktlar göstərməklə qiymətləndirir.

Ailə kiçik cəmiyyətdir

Alt standart: 2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

Məqsəd: Ailəni kiçik cəmiyyət kimi izah edir.

Mövzu ilə bağlı motivasiyanı müxtəlif cür yarada bilərsiniz. Məsələn: şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yaratmaq olar. Yaxud dərse şagirdlərin aşağı siniflərdə Həyat bilgisi fənnindən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla da başlaya bilərsiniz. Şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət etmək də mümkündür:

Ata, ana, Bu ardıcılığı necə davam etdirmək olar? Ailə nədir?

Tədqiqat “Ailə nə üçün kiçik cəmiyyət hesab olunur?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Paraqrafın nəzəri materialı ilə tanışlıq fasiləli oxu, İnsert, kiçik qruplarda müzakirələr və digər üsullarla aparıla bilər. “Bəs ailə dedikdə ağılıza nə gəlir?” sualına şagirdlər müxtəlif cavablar verə bilərlər. Məsələn, kədər, xəyallar, gəzinti, ümid, gələcək planlar, qaydalar, qərarlar və s. Ən əsası isə şagird dərk etməlidir ki, ailə də sosial qrupdur.

Tədqiqatın aparılması zamanı şagirdlər F blokundakı tapşırıqlardan, eyni zamanda aşağıdakı tapşırıqlardan istifadə edə bilər. Bunun üçün şagirdləri cütlərə bölüb onlara aşağıdakı tapşırıqlar yazılmış iş vərəqləri verə bilərsiniz:

- Ailədə yaranan münaqişələr insanların həyatında nə kimi dəyişikliklərə yol açar?
- Ailənin birlikdə mehriban və səadət içərisində yaşaması üçün ailə üzvləri hansı qaydalara riayət etməlidir? Ailədə davranışın qızıl qaydalarını tərtib edin.
- “İdeal ailə necə olmalıdır?” mövzusunda kiçik təqdimat hazırlayın.

Verilmiş tapşırıqların icrası qruplarda da aparıla bilər.

Bu mövzunun tədrisində məqsəd ailənin də kiçik bir sosial qrup, kiçik cəmiyyət olduğunu şagirdin dərk edərək izah edə bilməsidir. Əsas etibarilə “Nə üçün ailəni kiçik cəmiyyət, sosial qrup adlandırdıq?” sualının dərsin sonunda – ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində şagirdlər tərəfindən düzgün ümumiləşdirilməsidir. Ona görə də bütün dərsi bu istiqamətdə qurmaq lazımdır.

Ümumiləşdirməni aşağıdakı kimi apara bilərsiniz: Ailə kiçik cəmiyyət adlana bilər, çünki xüsusi, mürəkkəb insan münasibətlərinə və qan qohumluğuna əsaslanan ailənin hər bir üzvünün özünə görə daşdığı vəzifə və məsuliyyət var.

Ailə tərbiyəsi geniş imkanlara malikdir. O, ünsiyyət, əmək və şəxsi nümunə, davranışın qiymətləndirilməsi, mükafatlandırma və cəzalandırma kimi təsir formalarından istifadə edilərək cəmiyyətə layiqli vətəndaş yetişdirən başlıca sosial birlikdir. Ailə ünsiyyəti uşaqların intellektual qabiliyyətinin stimullaşdırılmasında böyük rol oynayır.

Müzakirəni dahi mütəfəkkir Aleksandr Dümanın (maraqlı məlumat qutusunda) sözləri ilə tamamlaya bilərsiniz.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində şagirdlərə vaxtı nəzərə almaqla "Ailənin geneoloji ağacını tərtib edin və həyatınızdakı rolunu göstərin" tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı kimi cədvəli dəftərə çəkmək və doldurmaq tapşırıla bilər.

Ailə üzvləri	Həyatınızdakı rolu
Baba	
Nənə	
Ata	
Ana	
Bacı	
Qardaş	

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu izah etməkdə çətinlik çəkir.	Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu tam izah edə bilmir.	Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu müəllimin köməyi ilə tam izah edir.	Ailənin kiçik cəmiyyət olduğunu nümunələrlə izah edir.

Mən də bir qrupdayam

Alt standart: Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

Məqsəd: Böyük və kiçik sosial qrupları izah edir.

Şagirdlərdə idrak fəallığı yaratmaq üçün mövzu ilə bağlı problem müəyyən-ləşdirin. Problemi müəyyənləşdirərkən şagirdlərə suallarla müraciət edə bilər-siniz. Bu suallar şagirdlərin həm əvvəlki biliklərini üzə çıxaracaq, həm də yeni dərsə keçid yaradacaq. Şagirdlərinizin düzgün istiqamətdə araşdırma aparmaları üçün məqsədamüvafiq yönəldici suallardan istifadə etmək vacibdir.

Məsələn: Uşaqlar, divar qəzeti hazırlamaq üçün, ilk olaraq, nədən başlamaq lazımdır?

Tədqiqat “Sosial qruplar hansılardır və onlar bir-birindən necə fərqlənir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Tədqiqata hansısa qrupun yaradılması ilə başlaya bilərsiniz. Bu məqsədlə 4 qrup (şagird sayına müvafiq) yaradaraq onlara F blokundakı 1, 2, 3, 4-cü tapşır-ıqları icra etmələrini tapşırı bilərsiniz.

Şagirdlərin C blokundakı mətnlə tanışlığı fasiləli oxu, Insert, müzakirə, dis-kussiya üsullarından, eyni zamanda müzakirələr zamanı elektron təqdimatlar-dan istifadə etməklə aparıla bilər.

C blokundakı xalqlarla bağlı məlumat verilərkən şagirdlərin hansı xalqları tanıdıklarını, bu xalqların geyimləri, yaxud da milli adət-ənənələri haqqında bil-diklərini də müəyyən etmək olar. Müzakirə verilmiş şəkillərə əsasən aparıla bi-lər. Növbəti mövzuda bu məsələlərə xüsusi olaraq toxunulacaqdır. Müzakirə za-manı aşağıdakı linkdən istifadə edə bilərsiniz. Bu linkdən özünüzdən də faydalan-mağınız məqsədəuyğundur.

<https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWrT9Q7w&hd=1>

C blokunda sosial qrup olan ictimai birliklər haqqında verilib. Sosial qrup kimi ictimai birliklərin bir neçəsinin adını çəkib, yerinə yetirdikləri işlər haqqında şagirdlərə qısa informasiya vermənin məqsədəuyğundur. Məsələn, Ana və Uşaq Sağlamlıq Mərkəzi İctimai Birliyi, Azərbaycan Jurnalistlər Birliyi, Azərbaycan Qadınları Respublika Cəmiyyəti, Azərbaycan İnsan Hüquqlarını Müdafiə Mər-kəzi və s.

Dərsin bu mərhələsində ictimai birliklərin fəaliyyəti ilə bağlı videoçarx da nümayiş etdirmək olar.

<http://apa.tv/video/24697>

F blokundakı tapşırıqlardan qrup işlərinin icrası zamanı istifadə edə bilərsiniz.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində aparmaq mümkündür. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidir:

Qiymətləndirmə meyarı: izah etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini tam izah edə bilmir.	Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini müəllimin köməyi ilə tam izah edir.	Böyük və kiçik sosial qruplar haqqında fikirlərini nümunələrlə izah edir.

Xalqlar

Alt standart: 2.1.1. Cəmiyyətin sosial tərkibini izah edir.

Məqsəd: Sosial qrup olan xalqlar haqqında fikirlərini izah edir.

Motivasiya mərhələsində BİBÖ cədvəlindən istifadə oluna bilər. Bunun üçün şagirdlərin aşağı sinifdən xalqlar haqqında bildikləri cədvəl I sütununda, öyrənmək istədikləri (şagirdlərin fikrini bu sahəyə yönəltmək nəzərdə tutulur) cədvəl II sütununda qeyd olunmalıdır. Cədvəl III sütunu dərsin ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində doldurulmalıdır.

Tədqiqat “Hansı xalqlar var və onlar bir-birindən necə fərqlənir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. C blokunda verilmiş şəkillər də müzakirə obyektinə ola bilər. Belə ki şagirdlərin bu şəkillərdəki xalqlar, onların adət-ənənələri, geyimləri və s. haqqında bildiklərini öyrənmək olar. Müzakirə zamanı plakat, elektron təqdimat, videoçarx, müxtəlif şəkillər nümayiş etdirilə bilər.

<https://www.youtube.com/watch?v=W7YiWrT9Q7w&hd=1>

https://www.youtube.com/watch?v=AS1A6_NFuaE&hd=1

<https://www.youtube.com/watch?v=dE4r0ZuI2Zw&hd=1>

B blokundakı tapşırığın icrası qruplarda aparıla bilər. Bu tapşırıq xalqlar haqqında verilən məlumata əsasən icra edilməlidir. Bu məqsədlə şagirdlərə əlavə resurslar – müxtəlif xalqların yeməklərini, geyimlərini, adət-ənənələrini əks etdirən şəkillər, yaxud da paylama materialı təqdim edə bilərsiniz. Bu mövzuda Azərbaycanın etnik tərkibinə dair məlumat da yer almışdır. Qruplar bu tapşırığı ölkəmizin etnik tərkibinə dair məlumata əsasən də icra edə bilər. Bu haqda daha ətraflı məlumat əldə etmək üçün aşağıdakı linklərdən istifadə etmək məsləhətdir. Yaxud da bu materiallardan çap resursu hazırlayaraq şagirdlərə paylama materialı verə bilərsiniz.

http://www.azerbaijans.com/content_1703_az.html

http://www.tarix.gov.az/about/shobeler_qedim.php

F blokundakı tapşırıqlar şagirdlər tərəfindən sinifdə yerinə yetirilərsə, onlara həmin xalqlar haqqında paylama materialı verilməlidir.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidir:

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xalqlar haqqında fikirlərini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Xalqlar haqqında fikirlərini izah edərkən səhvə yol verir.	Xalqlar haqqında fikirlərini müəlimin köməyi ilə izah edir.	Xalqlar haqqında fikirlərini nümunələrlə izah edir.

Alt standart: 2.1.2. Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir.

Bu standartın reallaşdırılması müəllimdən xüsusi bacarıq tələb edir. Belə ki yuxarı siniflərdə bu mövzuda şagirdlərlə müzakirə aparmaq daha asan olduğu halda, 5-ci sinif şagirdləri üçün nisbətən çətinidir. Çünki yuxarı siniflərdə şagirdlər Tarix fənnindən müxtəlif bilik və bacarıqlara yiyələnir, dövlətlər haqqında məlumatlı olurlar. Bu baxımdan, dərs zamanı düzgün yönləndirici suallardan istifadə etməyiniz tövsiyə olunur.

Motivasiyanı elektron lövhədə xəritənin nümayiş etdirilməsi ilə də başlamaq olar. Bu zaman “Xəritədəki müxtəlif rənglər nəyi ifadə edir?” sualı ilə şagirdlərə müraciət edə bilərsiniz.

Tədqiqat “Dövlətin hansı əlamətləri və vəzifələri var?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Dövlətin əlamətləri haqqında şərh verilməzdən öncə şagirdlərə “26 İyun – Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri Günü”nə aid elektron təqdimatın göstərilməsi məqsəda uyğundur.

<https://www.youtube.com/watch?v=YZOGC-DcNr4>

Bu videoçarx nümayiş etdirildikdən sonra (müəyyən hissələr) dövlətin əlamətləri başlığı açılaraq “Bu başlıq altına nələri qeyd edə bilərsiniz?” sualı ilə şagirdlərə müraciət oluna bilər. Şagirdlər dövlət rəmzlərini, ordunu, qanunları bura aid edə bilərlər. Səslənən fikirləri lövhədə qeyd etməklə şagirdləri “Bəs dövlət hansı vəzifələri yerinə yetirir?” sualı ətrafında müzakirəyə cəlb edə bilərsiniz. Bu zaman yönəldici suallardan istifadə etmək məqsəda uyğundur.

Tədqiqat qruplarda aparılarsa, F blokundakı 1-ci və 3-cü tapşırıqlardan istifadə edilə bilər. Bunun üçün şagirdlər paylama materialları ilə təmin olunmalıdır. F blokundakı 2-ci tapşırıq evdə icra oluna bilər.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidir:

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını çətinliklə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını suallar əsasında izah edir.	Dövlətin cəmiyyətə idarəedici və təşkilatçı qüvvə olmasını misallar əsasında izah edir.

Dövlətim mənə xidmət edir

Alt standart: 2.1.2. Dövləti cəmiyyətin həyatını tənzimləyən vahid siyasi təşkilat kimi izah edir.

3.2.2. Mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd: 1. Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu izah edir.
2. Vətən qarşısında mənəvi borcunu izah edir.

Şagirdlərdə idraki fəallıq yaratmaq üçün elektron lövhədə dövlətin əlamətləri və vəzifələri qarışıq göstərilərək onlara bunların içərisindən dövlətin vəzifələrinin seçilməsi tapşırıla bilər. Şagirdlər bu vəzifələri seçdikdən sonra **tədqiqat** “Cəmiyyətin həyatında dövlətin rolu nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Dərsə anlayışın çıxarılması üsulundan istifadə etməklə də başlama bilər. Bunun üçün flipçartda, yaxud da lövhədə “Dövlətin vəzifələri” yazıla bilər. Şagirdlər rəngli stikerlərə dövlətin vəzifələrini yazıb dairənin kənarlarına yapışdırmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər Insert və fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. Bu zaman müzakirələrdə müxtəlif təqdimatlardan, videoçarxlardan istifadə məqsədəuyğundur. Gəncə və Mingəçevirdə yerləşən məcburi köçkünlər şəhərciyinə dair videogörüntü təqdim oluna bilər.

<http://tv.sia.az/ru/reporting/384601-gencede-mecburi-kockunler-ucun-salanan-seherciyin-acilisi-olub>

<http://www.myvideo.az/v/1791080>

F blokundakı 4-cü tapşırıq evə verilə bilər. 1-ci, 2-ci tapşırıqlardan tədqiqatın aparılması mərhələsində istifadə edə bilərsiniz. 3-cü tapşırıq yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində yerinə yetirilə bilər. Qrupların sayına uyğun F blokundakı tapşırıqlara müvafiq tapşırıqlar (bu şəkillərlə də ola bilər) hazırlamaqda sərbəstsınız. Lakin bu zaman hazırladığınız tapşırıqların nəticələrinin tədqiqat sualına uyğunluğuna diqqət edin.

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu çətinliklə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu müəyyən səhvlərlə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dövlətin cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mənəvi inkişafındakı rolunu nümunələrlə izah edir.
Vətən qarşısında mənəvi borcunu çətinliklə izah edir.	Vətən qarşısında borcunu izah edərkən fikirlərini tam ifadə edə bilmir.	Vətən qarşısında borcunu müəllimin istiqamətverici sualları əsasında izah edir.	Vətən qarşısında borcunu sərbəst izah edir.

Hüquqlarımız qorunur

- Alt standart:** 2.2.1. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumları fərqləndirir.
2.2.2. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.
- Məqsəd:** 1. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları fərqləndirir.
2. İnsan hüquqlarını müdafiə edən qurumlar haqqında topladığı materialları təqdim edir.

Bu mövzuya illik planlaşmada 2 saat vaxt ayrılmışdır. 2-ci dərs saatında şagirdlər hazırladıqları təqdimatları təqdim etməlidirlər.

Mövzu ilə bağlı **motivasiyanı** müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yaratmaq məsləhətdir. Bu zaman lövhədə cədvəl quraraq onu iki qrafaya ayırmaq olar.

Hüquqlar	Vəzifələr

Şagirdlərin qeyd etdikləri fikirlər bu cədvəldə qeyd olunaraq “Bəs insanların hüquqlarını müdafiə edən qurumlar hansılardır? Onların rolu nədən ibarətdir?” sualları ətrafında **tədqiqat** aparılmalıdır.

Şagirdlərin tədqiqat sualına verdikləri cavablar onların fərziyyələridir. Bu fikirlər dinlənilməli, ehtiyac varsa, lövhədə qeyd olunmalıdır. Ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində bu fikirlərə bir də qayıtmaq lazımdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Müzakirələrdə qeyri-hökumət təşkilatları, fondlar, beynəlxalq qurumlarla bağlı əlavə məlumatlar vermək olar. Tədqiqat qruplarda aparılsa, F blokundakı 2-ci tapşırıqdan istifadə edə bilərsiniz. 3-cü və 4-cü tapşırıqlar isə təqdimatın hazırlanmasını nəzərdə tutur. Bu təqdimatlar şagirdlər arasında bölüşdürülməlidir. Təqdimatların hazırlanması cütlərə də tapşırıla bilər.

Təlim prosesində F blokundakı tapşırıqlarla yanaşı, bəzi üsullardan da istifadə etmək olar. Bunun üçün şagirdlərə paylama materialı təqdim etmək lazımdır.

Tapşırıq 1. BMT tərəfindən qəbul olunmuş Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiya ilə tanış olun və cümlələri tamamlayın.

Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiya _____ ildə ____ tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bu Konvensiya _____maddədən ibarətdir. Konvensiyanın əsas müddəaları aşağıdakılardır:

Təhsillə bağlı	Sağlamlıqla bağlı	Həyat tərzi ilə bağlı

Tapşırıq 2. Dərslidəki “Hüquqlarımız qorunur” mövzunu oxuyun və mətn-də düzgün olan aşağıdakı cümlələri seçin:

1. Dövlətin vəzifəsi yalnız insanların hüquqlarını müdafiə etməkdir.
2. BMT 1945-ci ildə yaradılmışdır.
3. ATƏT-in siyasətinə görə bir dövlətdə insan hüquqları pozularsa, digər dövlətlər onun vətəndaşlarını müdafiə edə bilməz.
4. Pulsuz təhsil almaq hər uşağın vəzifəsidir.
5. UNESCO, UNICEF və ATƏT hüquqları müdafiə edən beynəlxalq təşkilatlardır.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidir:

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları çətinliklə fərqləndirir.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumların bir qismini fərqləndirir.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları müəlimin köməyi ilə fərqləndirir.	İnsan hüquqlarını müdafiə edən qeyri-hökumət təşkilatlarını və beynəlxalq qurumları sərbəst fərqləndirir.

Təqdimat 14-cü səhifədəki meyarlar əsasında qiymətləndirilməlidir.

Təqdimatın hazırlanmasına verilən tələblərlə bağlı əlavə məlumatı aşağıdakı mənbələrdən əldə edə bilərsiniz.

1. Z.Veysova. Fəal təlim metodları. Bakı, 2007
2. <http://festival.1september.ru/articles/414629/>

Bizim tələbatlarımız

Alt standart: 2.3.1. İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.

Məqsəd: İstehsal prosesi üçün vacib olan iqtisadi resurs və iqtisadi vasitələri fərqləndirir.

A blokunda verilmiş motivasiya ilə dərse başlaya bilərsiniz. Bunun üçün beyin həmləsi üsulundan istifadə etmək olar. Şagirdlərin qeyd etdikləri fikirləri lövhədə yaza bilərsiniz. **Motivasiyanı** aşağıdakı kimi də yaratmaq mümkündür:

Aşağıdakı ifadələr arasında nə kimi əlaqə vardır?

Tələbat _____ İstehsal

Tədqiqat “İstehsal üçün nələr tələb olunur? İqtisadi resurslar və vasitələr hansılardır?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Parça istehsalını əks etdirən sxem mütləq müzakirə olunmalıdır. Şagirdlər dərk etməlidirlər ki, iqtisadi resurs, iqtisadi vasitə və insan əməyi olmadan istehsal prosesi mümkün deyil. Verilmiş şəkillər də təhlil olunmalıdır. Bütün işlər məhz məqsədə istiqamətlənməlidir.

Müzakirələr zamanı aşağıdakı linklər də nümayiş etdirilə bilər:

<https://www.youtube.com/watch?v=XOli3FW6100>

<https://www.youtube.com/watch?v=rhBcQMHDIAc>

Tədqiqat qruplarda icra olunarsa, bu zaman F blokundakı 3-cü və nümunə kimi təqdim olunan aşağıdakı tapşırıqdan istifadə etmək mümkündür. Bu kimi tapşırıqları özünüz də hazırlaya bilərsiniz. Ancaq standartın tələbini mütləq nəzərə alın.

Tapşırıq 1. Verilmiş iqtisadi resurs və vasitələri cədvəlin müvafiq xanasında yerləşdirin.

binalar, zavod, alətlər, yol, ot, pendir, rabitə, tikinti, şüşə, ağac, üzüm, soyuducu, bina, kombayn, dəzgah, çay bitkisi, insan əməyi, neft, tikiş maşını

iqtisadi resurs	iqtisadi vasitə

F blokundakı 1-ci tapşırıq **yaradıcı tətbiqetmə** mərhələsində, 2-ci tapşırıq isə **evdə** yerinə yetirilə bilər. Növbəti dərs saatında bu tapşırığın müzakirəsi uşaqların böyük marağına səbəb olacaqdır.

Mövzuya ayrılmış ikinci saatda bank sisteminin insanların həyat tərzinin rahatlaşdırılması, ondan səmərəli istifadənin uğurları, eləcə də nəticələri haqqında təqdimatlar vermək olar. Digər tövsiyə olunan mövzu isə bankomatlardan, eləcə də nəqliyyat kartlarından düzgün istifadənin yolları haqqında təqdimatlar, buklet və şagirdlərin bu kimi fəaliyyətə cəlb olunmasına şərait yaradan üsul və vasitələrdən istifadəsi barədə ola bilər.

Müasir dövrdə tələbatlarımızın və istəklərimizin çox olması xərclərimizin də artmasına gətirib çıxarır. Bunun üçün şagirdlərə puldan düzgün istifadə və qənaətin yolları haqqında tapşırıqların verilməsi zəruridir. Qeyd edilən hər bir tapşırıq tövsiyə xarakterlidir. Hər bir müəllim öz sinfinin bilik və bacarıqlarına görə tapşırıqları müəyyən etməkdə sərbəstdir.

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri çətinliklə fərqləndirir.	İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələrin bir qismini fərqləndirir.	İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	İqtisadi resursları və iqtisadi vasitələri sərbəst fərqləndirir.

Sağlam həyat tərz

Alt standart: 4.1.1. Sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir.

Məqsəd: Sağlamlığın müxtəlif aspektlərini fərqləndirir.

Mövzunun əvvəlində verilmiş material şagirdlərlə birlikdə müzakirə olunmalıdır. Bu zaman yönəldici suallardan istifadə vacibdir. Şagirdlərin fikirləri lövhədə ardıcıl olaraq qeyd edilməlidir. Növbəti addımda şagirdlərə “Bəs bu qeyd etdiklərinizi hansı başlıqlar altında qruplaşdırı bilərik?” sualı ilə müraciət etmək məqsəduyğun hesab olunur. Dərsin sonunda bu fikirlərə mütləq qaydılmalıdır.

Şagirdlərdə idraki fəallıq atalar sözü ilə də yaradıla bilər.

*Sağlam bədəndə
sağlam ruh olar.*

- Bu atalar sözünü necə başa düşürsünüz?
- Sağlamlığa nələr təsir edir?

Tədqiqat “Sağlamlığın hansı aspektləri vardır?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Tədqiqat sualına şagirdlərin verdikləri cavablar flipçartda, yaxud da lövhədə qeyd oluna bilər.

Növbəti mərhələdə C blokundakı nəzəri məlumat B blokuna qədər şagirdlərə oxutdurularaq müzakirə olunmalıdır. Bu tapşırıq elektron lövhədə təqdim olunmaqla, yaxud dərslikdən oxunmaqla kollektivdə icra oluna bilər. 4 qrupda müzakirə aparılaraq fikri əsaslandırmaq məsləhətdir.

C blokundakı sonuncu abzası keçməzdən öncə “Siz hansı idman növü ilə məşğul olursunuz? Sizcə, idmanın insan sağlamlığında nə kimi rolu var? Çox qaçan zaman tənəffəs olursunuzmu? Bu uzun müddətmi davam edir?” sualları ilə şagirdlərə müraciət edə bilərsiniz. Bu zaman onlar müxtəlif cavablar verəcəklər. Sınıfda 2 şagird seçib oyun da keçirə bilərsiniz. Şagirdlər 1 dəqiqə ərzində oturub-durmalıdırlar. Sonra onların neçə dəfə bu hərəkəti etdikləri və nə qədər müddətdən sonra tənəffüsələrinin bərpa olunduğu müəyyənəşdirilə bilər. Bu oyunun məqsədi şagirdlərə idmanla nə qədər çox məşğul olsalar, ağciyərlərinin həyat tutumunun da bir o qədər artmış olacağını bildirməkdən ibarətdir.

Bütün dərsi fiziki sağlamlığa həsr etmək olmaz. Eyni zamanda mənəvi və emosional sağlamlığa dair filmlərdən nümunələrə, gözoşayan şəkillərə, musiqinin əhvali-ruhiyyəyə təsirinə və s. kimi məsələlərə də yer ayrılmalıdır.

Bu yaşda uşaqların xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, xüsusilə emosional sağlamlıq üzərində dayanılmalıdır. Şagirdlərə çatdırılmalıdır ki, əgər onlar hansısa emosional problemlər yaşarlarsa, bu zaman müəllimlərinə, valideynlərinə, məktəb psixoloquna müraciət edə bilirlər. Çünki emosional gərginlik tək onların özlərinə deyil, ətrafdakılarla münasibətlərinə, məqsədlərinə çatmalarına mənfi təsir göstərir.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində F blokundakı 4-cü tapşırıq yerinə yetirilə bilər. Bu tapşırığın məqsədi şagirdlərin hobbisinin onların əhvali-ruhiyyəsinə təsirini müzakirə etməkdir.

Mövzunun sonunda sağlamlığın 3 aspekti haqqında şagirdlərin öyrəndiklərini aşağıdakı cədvəl üzrə qruplaşdırmaq olar.

Fiziki sağlamlıq	Emosional sağlamlıq	Mənəvi sağlamlıq

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidir:

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sağlamlığın aspektlərini çətinliklə fərqləndirir.	Sağlamlığın yalnız bir aspektini fərqləndirir.	Sağlamlığın aspektlərini müəlimin köməyi ilə fərqləndirir.	Sağlamlığın aspektlərini nümunələr əsasında sərbəst fərqləndirir.

Təhlükəsiz kompüter

Alt standart: 4.1.1. Sağlamlığın mənəvi, fiziki və emosional aspektlərini fərqləndirir.

4.2.1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

Məqsəd: 1. Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini fərqləndirir.

2. Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

Mövzu ilə bağlı **motivasiyanı** müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

a) Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yaratmaq mümkündür.

b) Dərsə şagirdlərin müşahidələri, Həyat bilgisi fənnindən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla da başlaya bilərsiniz. Bunun üçün şagirdlərə “Kompüterin həyatımızda nə kimi rolu vardır?” sualı ilə müraciət etməyiniz məqsədəuyğundur. Şagirdlərin fikirləri dinlənilməli, ehtiyac varsa, yönəldici suallar verilməlidir.

Tədqiqat “Nə zaman kompüter bizim üçün təhlükəyə çevrilə bilər?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Tədqiqatın aparılmasına C blokundakı nəzəri materialın izahı ilə başlamaq olar. Bu məqsədlə elektron təqdimatdan, şəkillərdən və başqa əyani vəsaitlərdən istifadə edə bilərsiniz. Bu zaman dərsi mühazirə deyil, daha çox diskussiya şəklində aparmaq vacib şərtidir. Nəzəri material fasiləli oxu üsulundan istifadə edilməklə də araşdırıla bilər.

C blokunda verilmiş “Sağlamlığınıza biganə qalmayın” guşəsi də şagirdlərlə müzakirə olunmalıdır. Şagirdlər bura həyatda rast gəldikləri, eşitdikləri, müşahidə etdikləri başqa əlamətləri də əlavə edə bilərlər. Qeyd olunanlar, əsasən, fiziki sağlamlığa dair məsələləri əhatə edir. Bura emosional sağlamlığa təsiri də əlavə etmək olar.

Nəzərə alın ki, bu mövzuda 2 standart reallaşır. “Kompüter otaqlarında hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl olunmalıdır?” sualına şagirdlər cavab verdikdən sonra videoçarx nümayiş etdirilə bilər. Şagirdlər bu barədə aşağı siniflərdən müəyyən qədər məlumatlıdırlar.

<https://www.youtube.com/watch?v=qseCe977zMY>

F blokundakı 1-ci və 2-ci tapşırıqların sinifdə yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. 3-cü tapşırıq ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Qiymətləndirmə. Təlim məqsədlərinə nail olmaq dərəcəsini aşağıdakı meyarlar üzrə qiymətləndirə bilərsiniz:

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə, izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini müəyyən səhvlərlə fərqləndirir.	Kompüterdən düzgün istifadə etməməyin insanın fiziki və emosional sağlamlığına təsirini nümunələr əsasında fərqləndirir.
Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları çətinliklə izah edir.	Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halların bir qismini izah edir.	Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları müəllimin köməyi ilə izah edir.	Kompüterdən düzgün istifadə etmədikdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları faktlarla izah edir.

Sağlamlığımızı qoruyaq

Alt standart: 4.2.1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

4.3.1. Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Məqsəd: 1. Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah edir.

2. Texnogen fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Şagirdlər bu mövzunun köməyi ilə insan sağlamlığına zərər yetirə biləcək xoşagəlməz və təhlükəli halları (evdə, küçədə, məktəbdə), bu zaman yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirmə bacarığına yiyələnəcəklər. Eyni zamanda fövqəladə hadisələri təbii və texnogen olmaqla iki qrupda qruplaşdıracaqlar.

Dərsə başlamaq üçün A blokunda verilmiş **motivasiyadan** faydalana bilərsiniz. Bunun üçün şagirdlər həyatda rastlaşdıqları, şahidi olduqları və eşitdikləri ilə yanaşı, aşağı siniflərdə Həyat bilgisi, Azərbaycan dili fənlərindən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmalıdırlar. Şagirdlərin fikirləri səslənərkən “Səncə, səbəb nədir? Kim tərəfindən bu törədilib?” sualları ilə müraciət olunması məqsəduşğundur.

Tədqiqat “Məişətdə və ictimai yerlərdə baş verə biləcək təhlükələr hansılardır?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Alınan cavabları lövhədə, yaxud da flipçartda çəkilmiş sxemdə qeyd etmək məqsəduşğundur. Dərsin **ümumiləşdirmə** və **nəticə** mərhələsində bu fərziyyələrə qayıtmaq vacibdir.

C blokunda verilmiş mətnə keçməzdən öncə şagirdlərdən aldığınız cavablar əsasında lövhədə sxem quraraq fövqəladə hadisələri qruplaşdırın:

Bu qruplaşma aparıldıqdan sonra hər iki anlayışa açıqlama gətirilmək məqsədilə “Bayaq sizin sadaladıqlarınıza baxaq. Bu sadalananları hansı başlıq altında qruplaşdırmaq olar?” sualını verin. İmkan yaradın ki, şagirdlər bunu özləri etsinlər. Məntiqi nəticə çıxarmağı öyrənsinlər.

C blokundakı mətni şagirdlər fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilirlər. Müzakirə zamanı məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz hallara dair plakat, elektron təqdimat və videomaterialar nümayiş etdirilə bilər.

<https://www.youtube.com/watch?v=bGQjovMs6Cs>

B blokundakı tapşırıqla yanaşı, şagirdlərə müxtəlif situasiyalar yazılmış tapşırıqlar da vermək mümkündür. Bu zaman tapşırığın şərtinə uyğun olaraq tədqiqat qrupda və cütlərlə aparıla bilər. F blokundakı tapşırıqlardan bu məqsədlə istifadə edə bilərsiniz. Tapşırıqların icrası zamanı şagirdlər baş verə biləcək təhlükə zamanı (bu, zədələnmə, yanma, zəhərlənmə, suda boğulma və s. ola bilər) hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməli olduqlarını müəyyən edə bilərlər.

Verilmiş şəkillərin də müzakirəsini təşkil edin. Xüsusən çox vaxt artıq yuxarı sinifdə oxuduqlarına görə şagirdlər məktəbdən evə, evdən məktəbə tək gedib-gəlirlər. Bu məsələləri bilmələrində böyük fayda vardır. Bu, eyni zamanda növbəti dərsə keçidi təmin etmiş olar.

Ev tapşırığı olaraq şagirdlərə növbəti dərsin qurulmasında istifadə edə biləcəyiniz texnogen, yaxud təbii fəvqəladə hadisələrdən biri haqqında kiçik esse yazmalarını da tapşıra bilərsiniz. Növbəti dərsdə yol qəzaları haqqında yazılmış esselərdən motivasiya yaratmaq məqsədilə istifadə edilə bilər.

Qiymətləndirmə meyarı: izah etmə, qiymətləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları izah etməkdə çətinlik çəkir.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halların bir qismini izah edir.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları tablo üzərində müəllimin istiqamətverici sualları əsasında izah edir.	Məişətdə və ictimai yerlərdə yarana biləcək təhlükəli və xoşagəlməz halları sərbəst izah edir.
Texnogen fəvqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Təbii və texnogen fəvqəladə hadisələri fərqləndirir, bu zaman yarana biləcək təhlükənin bir neçəsini qiymətləndirir.	Texnogen fəvqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni müəllimin istiqamətverici sualları əsasında qiymətləndirir.	Texnogen fəvqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni situasiyaya uyğun sərbəst qiymətləndirir.

Yol nişanları nə üçündür?

Alt standart: 4.2.2. Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd: Yol nişanlarının əhəmiyyətini izah edir.

Mövzunun tədrisinə əvvəlki dərstdə verilmiş ev tapşırığının – esselərin yoxlanılması ilə başlaya bilərsiniz. Bu esselərin içərisindən yol qəzaları haqqında olanı seçib **motivasiya** yaratmaq məqsədilə istifadə etmək olar.

Şagirdlərə “Yol qəzalarının səbəbləri hansılardır? İnsan nə kimi xəsarətlər ala bilər?” kimi suallar verə bilərsiniz. Sualları cavablandırarkən şagirdlər Həyat bilgisi fənni üzrə aşağı siniflərdə əldə etdikləri bilik və bacarıqlara, müşahidələrinə əsaslanmalıdırlar. Şagirdlərin dedikləri qeyd olunmalıdır.

A blokundakı şəklə əsasən də motivasiya yaratmaq olar. Şagirdlər bu suala cavab olaraq “yol qəzası”, “cərimə” və s. sözlər sadalayacaqlar.

Tədqiqat “Yol nişanları hansılardır və onların əhəmiyyəti nədir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətni fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə oxutmaq olar. Şagirdlərin fikirlərini dərslərdə verilmiş yol nişanlarına yönəldərək “Bu yol nişanlarının göstərişlərinə necə əməl edirsiniz?” sualı ətrafında qısa müzakirə keçirə bilərsiniz.

B blokundakı tapşırığın icrası məqsədilə şagirdlər cədvəli tamamlamalıdırlar. Bu zaman onlara şəkillər, yol qəzaları haqqında kiçik mətnlər paylana, yaxud elektron şəkildə videoçarx nümayiş etdirilə bilər. Şagirdlərin sayından asılı olaraq tapşırıq qruplarda, yaxud da cütlərdə icra oluna bilər.

Tədqiqatın aparılması məqsədilə şagirdlər aşağıdakı tapşırığı da icra edə bilərlər:

- Cədvələ müvafiq yol nişanının şəklini çəkin və əhəmiyyətini yazın.

Yol nişanının mənası	Yol nişanı işarəsi	Yol nişanının əhəmiyyəti
İlk tibbi yardım məntəqəsi		
Yanacaq doldurma məntəqəsi		
Piyada keçidi		
Dayanmadan keçmək qadağandır.		

F blokundakı tapşırıqlardan da tədqiqatın aparılmasında istifadə oluna bilər. 3-cü tapşırığın evə verilməsi məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Yol nişanlarının əhəmiyyətini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Yol nişanlarının bir qisminin əhəmiyyətini izah edir.	Yol nişanlarının əhəmiyyətini müəlimin köməyi ilə izah edir.	Yol nişanlarının əhəmiyyətini nümunələrlə izah edir.

Yol hərəkəti qaydalarına əməl edək!

Alt standart: 4.2.2. Yol nişanları və yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd: 1. Piyadaların əməl etməli olduqları hərəkət qaydalarını sadalayır.

2. Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah edir.

Şagirdlərin bir çoxu artıq məktəbə tək gəlib-gedir. Uşaqların iştirakı ilə baş verən yol nəqliyyat hadisələrinin çoxu onların düşünülməmiş hərəkətləri nəticəsində olur. Bu baxımdan, verilmiş mövzu şagirdləri yolu keçərkən daha ağıllı davranmağa, yol hərəkəti qaydalarına riayət etməyə yönəldir.

Mövzu ilə bağlı **motivasiya**ni müxtəlif cür yarada bilərsiniz:

Şagirdlərin fikirlərini A blokundakı şərhə yönəltməklə idraki fəallıq yaratmaq mümkündür. Şagirdlər verilmiş şəklə əsasən kimin düz, kimin səhv etdiyini müəyyənləşdirməlidirlər.

Motivasiya mərhələsində BİBÖ cədvəlindən də istifadə oluna bilər. Bunun üçün şagirdlərin aşağı sinifdən bu haqda bildikləri cədvəlin I sütununda, öyrənmək istədikləri (şagirdlərin fikrini bu sahəyə yönəltmək nəzərdə tutulur) cədvəlin II sütununda qeyd olunmalıdır. Cədvəlin III sütunu dərsin **ümumiləşdirmə** və **nəticə** mərhələsində doldurulmalıdır.

Tədqiqat "Piyadalar hansı yol hərəkəti qaydalarına əməl etməlidirlər? Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyəti nədir?" sualları ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokundakı nəzəri materialla fasiləli oxu, müzakirə üsullarından istifadə etməklə tanış ola bilərlər. Bu zaman müzakirələrdə müxtəlif videoçarxların nümayişi məqsədəuyğundur.

<https://www.youtube.com/watch?v=bGQjovMs6Cs>

B blokundakı tapşırıq fərdi, yaxud da cütlərdə icra oluna bilər. Tapşırığı icra edərkən şagirdlər aşağı siniflərdən əldə etdikləri bilik və bacarıqlara əsaslanmalıdırlar. Tədqiqat qruplarda aparılırsa, hər qrupa müxtəlif tapşırıqlar verilə bilər. Bu məqsədlə F blokundakı tapşırıqlardan istifadə edə bilərsiniz.

"Yol hərəkəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə aşağıdakı mənbədən də tanış ola bilərsiniz:

<http://www.mia.gov.az/index.php/?az/content/262/>

Piyada mədəniyyəti ilə bağlı əlavə materialları bu mənbələrdən əldə edə bilərsiniz:

<http://timpolice.ru/2015/06/15/kultura-peshexodov/>

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilməlidir:

Qiymətləndirmə meyarı: sadalama, izah etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarını çətinliklə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarının bir neçəsini sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarını müəlimin köməyi ilə sadalayır.	Piyadaların əməl etməli olduqları yol hərəkəti qaydalarını nümunələr əsasında sadalayır.
Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Yol hərəkəti qaydalarının bir qisminin əhəmiyyətini izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini müəlimin köməyi ilə izah edir.	Yol hərəkəti qaydalarının əhəmiyyətini nümunələrlə izah edir.

Təbiətdəki cisim və maddələr

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

Məqsəd: 1. Cisim və maddələri fərqləndirir.

2. Təbiətdəki cisimlərin sadə təsnifatını verir.

A blokunda verilmiş şəkil əsasında müzakirə apara bilərsiniz. Bu zaman şagirdlər şəkildə gördükləri cisimlərin adlarını qeyd etməlidirlər. **Motivasiyanı** fərqli də yaratmaq olar. Bu sizdən bir az yaradıcılıq tələb edir. Məsələn, şagirdlərə (bu, qrupa, yaxud da cütlərə tapşırıla bilər) müxtəlif şəkillər təqdim edərək şəkillərdə gördükləri cisimlərin adlarını qeyd etməyi tapşırmaq olar. Onlar bu şəkillər ətrafında cisimlərin adlarını qeyd edə, yaxud da rəngli stikerlərə yazıb yapışdırma bilərlər. Şagirdlərin adını qeyd etmədikləri cisim varsa, bu zaman səbəbini soruşub şagirdin fikrini əsaslandırmasına imkan yaratmaq lazımdır. Əgər o, səhv fikir söyləyərsə, dərsin sonunda mütləq bu fikrin üzərinə qaydılmalı və yanlış anlaşılmamın qarşısı alınmalıdır.

Tədqiqat “Cisim və maddələr bir-birindən necə fərqlənir? Onları necə təsnif etmək olar?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Sonrakı mərhələdə C blokundakı mətnin fasiləli oxu, insert, kiçik qrupda müzakirə üsullarından birindən istifadə olunmaqla oxunulması məqsəduyğundur. Bu, şagirdlərin mövzunu mərhələli öyrənmələrinə imkan yaradır.

C blokundakı şəkillər kollektivlə müzakirə oluna bilər. Bu zaman siz əlavə şəkillərdən, yaxud əyani vasitə kimi müxtəlifölçülü çəngəl, kolba, fincan və s. istifadə edə bilərsiniz. Şagirdlərin yerinə özünüz açıqlama verməməlisiniz. Onlara fikirlərini demələrinə imkan yaratmağa çalışın. Şagirdlər müxtəlif böyüklükdə olan iki çəngəl, yaxud qaşığın eyni formalı, lakin müxtəlif həcmli, bir parça plastilindən hazırlanmış fil və tülkünün isə eyni həcmli, amma müxtəlif formalı olduğu fikrinə gəlməlidirlər.

B blokundakı şəkillərə əsasən isə eyni maddədən müxtəlif cisimlər, müxtəlif maddələrdən isə eyni cisimlərin hazırlandığı qənaətinə gəlməlidirlər.

Yaxşı olar ki, imkan dairəsində elektron təqdimatdan, sinifdəki resurslarınızdan, şagirdlərin malik olduqları vəsaitlərdən faydalanasınız. Şagird bunu əyani görməli və fərqləndirməlidir. Şagirdlərdə praktik bacarıqlar formalaşdırılmalıdır.

F blokundakı tapşırıqlar yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində və evdə icra oluna bilər. 3-cü tapşırıqda düzgün cavab III çıxışdır. 4-cü tapşırıq araşdırma tələb edir. Növbəti dərsdə bu tapşırığın müzakirəsinə müəyyən qədər vaxt ayırın.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər:

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə, təsnifatmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cisim və maddələri fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	Cisim və maddələrin bir qismini fərqləndirir.	Cisim və maddələri yalnız şəklə əsasən fərqləndirir.	Cisim və maddələri nümunələr göstərməklə sərbəst fərqləndirir.
Təbiətdəki cisimləri təsnif etməkdə çətinlik çəkir.	Təbiətdəki cisimlərin bir qismini təsnif edir.	Təbiətdəki cisimləri təsnif edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiətdəki cisimləri nümunələr göstərməklə sərbəst təsnif edir.

Mühit amilləri və təbiət hadisələri

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: 1. Təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

2. Canlıların həyatında mühitin rolunu əsaslandırır.

Mövzuya başlamaq üçün A blokunda verilmiş şəklın şagirdlərlə müzakirəsini aparmaq, hansı canlıları müşahidə etdiklərini müəyyənləşdirmək məsləhətdir. Sonra bu canlıların yaşadıkları mühitin təbii mühit olduğu onlara izah edilməlidir.

Tədqiqat “Mühit amillərini və təbiət hadisələrini necə qruplaşdırmaq olar? Canlıların həyatında mühit amillərinin nə kimi rolu var?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Müzakirədən sonra C və D blokundakı mətn şagirdlər tərəfindən oxunmalı və yeri gəldikcə müzakirə aparılmalıdır. C blokundakı mətni fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə oxumaq olar. Şagirdlər müzakirələr zamanı öz müşahidələrini bölüşə bilərlər. Videoçarxdan da istifadə etmək məqsədəuyğundur.

B blokundakı tapşırıq kollektivdə icra oluna bilər. Şagirdlərin fikirlərini lövhədə qeyd etməyiniz məqsədəuyğundur. Bu barədə müxtəlif videoçarxlar nümayiş etdirməklə yönəldici suallardan da istifadə edə bilərsiniz. Bu tapşırığı şagirdlər cütlərdə yerinə yetirə bilərlər. Cütlərə rəngli stikerlər paylana bilər. Onlar bu stikerlərin üzərində fikirlərini qeyd edərək lövhədə asılmış flipçarta yapışdırı bilərlər.

Təbiətdə baş verən hadisələrə (eyni zamanda anomal hadisələrə) dair videoçarxın nümayişi daha vacibdir. Çünki əyani öyrənmə tərzinə malik olan şagirdlər üçün bu vacibdir.

F blokunda verilmiş tapşırıqlardan yaradıcı **təbiiqetmə** mərhələsində, tədqiqatın aparılmasında, yaxud da ev tapşırığı kimi istifadə edə bilərsiniz. 4-cü tapşırıq evdə icra oluna bilər. Bu zaman şagirdlər şam ağacının işıqsevər bitki olduğundan aşağıdakı budaqlarının qurduğu qənaətinə gəlməlidirlər.

F blokundakı 1-ci tapşırığın cavabı I və III çıxışdır. 3-cü tapşırıqla bağlı müzakirə şagirdlərin marağına səbəb olacaqdır.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər:

Qiymətləndirmə meyarı: təsnif etmə, əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Canlıların həyatında mühitin rolunu əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Canlıların həyatında mühitin rolunu müəlimin suallarına əsasən əsaslandırır.	Canlıların həyatında mühitin rolunu şəkillər əsasında əsaslandırır.	Canlıların həyatında mühitin rolunu sərbəst əsaslandırır.
Təbiət hadisələrini təsnif etməkdə çətinlik çəkir.	Təbiət hadisələrinin bir qismini təsnif edir.	Təbiət hadisələrini təsnif edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiət hadisələrini nümunələr göstərməklə sərbəst təsnif edir.

Təbiətin qəzəbi

Alt standart: 4.3.1. Fövqəladə hadisələr zamanı yarana biləcək təhlükəni qiymətləndirir.

Məqsəd: Fövqəladə hadisələri izah edir.

Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni qiymətləndirir.

Mövzuya müxtəlif cür **motivasiya** yaratmaq mümkündür:

a) Şagirdlərə beyin həmləsi üsulundan istifadə etməklə “Təbiətdə hansı hadisələr baş verir? Bu hadisələri necə qruplaşdırı bilərik?” sualları verilə bilər. Şagirdlərin qeyd etdikləri fikirləri lövhədə yazmaq yaxşı olar. Onların fikirlərini bu hadisələrin bir qisminin insan üçün təhlükəli olduğuna yönəltmək lazımdır.

b) Motivasiyanı müxtəlif şəkillərin nümayişi ilə də başlamaq olar.

Tədqiqatı “Fövqəladə hadisələr zamanı hansı təhlükələr baş verə bilər?” sualı ətrafında aparmaq olar. Bütün dərsi bu sual ətrafında qurmaq lazımdır. Yəni dərsi yalnız “Fövqəladə hadisə harada və necə baş verir?” istiqamətində deyil, eyni zamanda “İnsan, təsərrüfat və digər canlılar üçün hansı təhlükələr də baş verə bilər?” sualı ətrafında aparmaq tələb olunur.

C blokundakı mətnin fasiləli oxu üsulu ilə müzakirəsi məqsəduyğundur.

B blokundakı tapşırıq qruplarda aparıla bilər. Bu tapşırıq şagirdlərin şahidi olduqları və eşitdikləri bir hadisə ilə bağlıdır. Tələb verilmiş hadisənin müxtəlif baxış nöqteyi-nəzərindən təhlil olunmasıdır. Yəni şagirdlər bu hadisəni ekoloqlar (atmosfer, suyun ekosisteminə mənfi təsir), Dövlət neft şirkəti (işçi kollektivinin itirilməsi, maddi baxımdan neft-qaz itkisi) və cəmiyyət (əsas etibarilə insan tələfatı) nöqteyi-nəzərindən təhlil etməlidirlər.

Müzakirələr zamanı elektron təqdimatlara, videoçarxlara yer ayrılmalıdır.

F blokundakı tapşırıqlardan 5-ci evə verilə bilər. Bu zaman şagirdlər müxtəlif mənbələrdən istifadə etməklə araşdırma apara bilərlər. Unutmayın ki, bu mövzu məhz təbii fəvqəladə hadisələrə həsr olunub.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər göstərilən meyar əsasında qiymətləndirilə bilərlər:

Qiymətləndirmə meyarı: izah etmə, qiymətləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Fövqəladə hadisələri izah etməkdə çətinlik çəkir.	Fövqəladə hadisələri müəllimin suallarına əsasən izah edir.	Fövqəladə hadisələri şəkillər əsasında izah edir.	Fövqəladə hadisələri sərbəst izah edir.
Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni çətinliklə qiymətləndirir.	Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni müəllimin köməyi ilə qiymətləndirir.	Fövqəladə hadisələr zamanı yaranan təhlükəni faktlar göstərməklə qiymətləndirir.

Günəş sistemində baş verən hadisələr

Alt standart: 1.1.1. Cisim, maddə və təbiət hadisələrinin sadə təsnifatını verir.

Məqsəd: Günəş sistemində baş verən hadisələri təbiət hadisəsi kimi təsnif edir.

Dərsə beyin həmləsi üsulundan istifadə etməklə başlaya bilərsiniz. Bu məqsədlə şagirdlərə “Təbiət hadisələri hansılardır?” sualı ilə müraciət edə bilərsiniz. **Motivasiyanı** şəxələndirmə üsulundan istifadə etməklə də yarada bilərsiniz. Şagirdlər təbiət hadisələri içərisində əvvəlki dərslərdən öyrəndikləri Günəş və Ay tutulması, planetlərin paradı, Yerin öz oxu və Günəş ətrafında hərəkəti və s. qeyd edə bilərlər.

Tədqiqat “Günəş sistemində baş verən hadisələrin sirri nədir? Bu hadisələr necə baş verir?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətnlə tanışlıq fasiləli oxu üsulu ilə aparıla bilər. Bu zaman müzakirələrdə müxtəlif şəkillərdən, elektron təqdimatdan, videoçarxdan istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Tədqiqatın aparılması məqsədilə F blokundakı tapşırıqlardan yararlanmaq olar. Standartın tələbinə uyğun olaraq özünüz də müxtəlif tapşırıqlar hazırlaya bilərsiniz. Bu tapşırıqlar mətnin tamamlanması, səhvlər üzərində iş və s. ibarət ola bilər. Tapşırıqların işlənməsi üçün paylanma materiallarından istifadə məqsədəuyğundur. F blokundakı 2-ci tapşırıq ev tapşırığı kimi nəzərdə tutulmuşdur.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər:

Qiymətləndirmə meyarı: təsnifetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Günəş sistemində baş verən hadisələri təbiət hadisəsi kimi təsnif etməkdə çətinlik çəkir.	Günəş sistemində baş verən təbiət hadisələrini təsnif edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Günəş sistemində baş verən hadisələri müəllimin köməyi ilə təbiət hadisəsi kimi təsnif edir.	Günəş sistemində baş verən hadisələri təbiət hadisəsi kimi sərbəst təsnif edir.

Təbiəti gözək və tanıyaq

MÖVZU 18

Ekoloji mühitin canlılara təsiri

Alt standart: 1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: Ekoloji mühitin canlılara təsirini izah edir.

Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu əsaslandırır.

Şagirdlərdə A blokuna əsasən idraki fəallıq yarada bilərsiniz. Bu zaman şagirdlər müxtəlif cavablar səsləndirə bilərlər. Sualın cavabı “səs-küy”dür.

Motivasiyanı müxtəlif şəkillərin vasitəsilə də yaratmaq mümkündür. Bu şəkillər elektron lövhədə də nümayiş etdirilə bilər. Məsələn, su hövzəsinin quruması, meşə yağınları, havanın çirklənməsi və s.

Tədqiqat “Mühit canlılara necə təsir göstərir?” sualı ətrafında aparılmalıdır. B blokundakı tapşırıq qruplarda, yaxud kollektivdə müzakirə oluna bilər. Bu zaman yönəldici suallar verərkən müxtəlif mühitlərdə yaşayan (səhrələrdə, tropik meşələrdə, suda, qütblərdə) canlıların şəkillərindən istifadə etmək məqsədəuyğundur. C blokundakı mətn fasiləli oxu, kiçik qruplarda müzakirə və insert üsullarından istifadə etməklə mənimsənilə bilər. Bu zaman ozon qatının dəşilməsi, günvurma və s. ilə bağlı videoçarx, eyni zamanda “Yaşıl paket” CD disk nümayiş etdirilə bilər. Müzakirələr zamanı diqqəti əsas etibarilə reallaşdırılacaq standartlara və təlim məqsədinə yönəltmək lazımdır.

Tədqiqat zamanı F blokundakı tapşırıqlardan istifadə etmək olar. Bu məqsədlə 1-ci və 3-cü tapşırıqlar məqsədamüvafiq hesab olunur. F blokundakı 2-ci tapşırıq yaradıcı təbiiqətmə mərhələsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər:

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə, fikrini əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini çətinliklə izah edir.	Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini çətinliklə izah edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini müəllimin köməyi ilə şərh edir.	Mühit dəyişkənliyinin canlılara təsirini nümunələrlə izah edir.
Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu əsaslandırarkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu müəllimin köməyi ilə əsaslandırır.	Təbiətdə baş verən hadisələrin canlıların həyatında rolunu nümunələr göstərməklə fikrini tam əsaslandırır.

İnsan və təbiət

Alt standart: 1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsirini əsaslandırır.

Standartın tələbini nəzərə alaraq motivasiya müxtəlif cür yaradıla bilər.

a) Şagirdlərdə idraki fəallığı A blokuna əsasən yaratmaq mümkündür. Bu zaman şagirdlərin cavabı lövhədə qeyd oluna bilər.

b) Beyin həmləsi üsulundan istifadə etməklə şagirdlərə müxtəlif şəkillərdən ibarət kollaj nümayiş etdirilə bilər. Mətdəki şəkillərə müvafiq görüntülər kollajda öz əksini tapmalıdır. Şəkildəki insanların geyimləri müqayisə olunaraq səbəbi müəyyənləşdirilir. Bu zaman şəkildəki insanların iqlim şəraitindən asılı olaraq bu cür geyindikləri fikrinə gəlinməlidir.

Tədqiqat “Mühit dəyişkənliyi insan orqanizminə necə təsir göstərir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətn B blokuna qədər oxunmalı və müzakirə olunmalıdır. Bu mövzu həyatla tam əlaqəli olduğu üçün şagirdlərin öz müşahidələrini, eşitdiklərini, öyrəndiklərini bölüşmələrinə imkan yaradır. İzahata çox yer vermədən şagirdlərin özlərini nəticəyə doğru istiqamətləndirməni məqsəduyğundur. Bu zaman yönəldici suallardan istifadə edin. B blokundakı tapşırıq 4 qrupda müzakirə oluna bilər.

Tədqiqatın aparılması zamanı F blokundakı tapşırıqlardan da istifadə etmək məqsəduyğundur. Müzakirələr zamanı həkim məsləhətindən ibarət videoçarxın nümayişi də məqsəduyğun hesab olunur.

Qiymətləndirməni dərsin istənilən mərhələsində apara bilərsiniz. Həm qruplarda, həm də kollektiv müzakirələrdə fəal iştirak edən şagirdlər aşağıdakı meyar əsasında qiymətləndirilə bilər:

Qiymətləndirmə meyarı: fikrini əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsiri ilə bağlı fikrini əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsiri ilə bağlı fikrini əsaslandırarkən səhvlərə yol verir.	Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsiri ilə bağlı fikrini qismən əsaslandırır.	Mühit dəyişkənliyinin insan orqanizminə təsiri ilə bağlı fikrini nümunələrlə əsaslandırır.

Təbiəti gözək və tanıyaq

MÖVZU 20

Təbiətə zərər vurmayaq!

Alt standart: 1.2.1. Canlıların həyatında ekoloji mühitin rolunu əsaslandırır.

Məqsəd: Ətraf mühitin canlılara təsirini faktlarla əsaslandırır.

Dərsə A blokunda verilmiş **motivasiya** ilə başlaya bilərsiniz. Verilmiş suala əsasən şagirdlərin cavablarının lövhədə, yaxud flipçartda qeyd olunması məqsəddəuyğundur. C blokundakı mətnin öyrənilməsindən sonra şagirdlərin motivasiya mərhələsində irəli sürdüləri fikirlərin nə dərəcədə doğru olmasını müəyyənləşdirmək olar.

Motivasiyanı BİBÖ üsulundan istifadə etməklə də yarada bilərsiniz. Bu zaman şagirdlərin ətraf mühiti çirkləndirən amilləri cədvəlın I sütununda, öyrənmək istədikləri məsələləri (ətraf mühitin çirklənməsinin canlılara təsirini) II sütununda, öyrəndiklərini isə aparılacaq tədqiqat işinin nəticələrinin müzakirəsindən sonra ümumiləşdirmə və nəticə mərhələsində III sütununda yazması lazımdır. II sütunun doldurulması üçün şagirdlərin fikirlərini ətraf mühitin çirklənməsinin canlılara təsiri məsələlərinə yönəltmək vacibdir.

Tədqiqat “Ətraf mühitin çirklənməsi canlılara necə təsir göstərir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokunda verilmiş mətni şagirdlər fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. Müzakirələr zamanı videoçarxın nümayişinə, CD diskə, şəkillərə istinad etmək məqsəddəuyğundur.

B blokundakı tapşırıq qrupda icra oluna bilər. Bu zaman təlim nəticəsini nəzərə almaq mütləqdir. Tapşırıqların icra olunması üçün şagirdlərə müxtəlif şəkillər, paylama materialı təqdim olunmalıdır.

Tədqiqatın aparılması zamanı F blokundakı tapşırıqlardan da istifadə oluna bilər. F blokundakı 1-ci tapşırıq yaradıcı təbiiqetmə mərhələsində istifadə üçün yararlıdır.

Ev tapşırığı olaraq şagirdlərə çirklənmiş ərazilərin fotoalbomunu hazırlamağı və bu çirklənmənin canlılara təsirini araşdırmağı tapşırmaq olar.

Qiymətləndirmə meyarı: fikrini əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Ətraf mühitin canlılara təsiri ilə bağlı fikrini faktlarla əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Ətraf mühitin canlılara təsiri ilə bağlı fikrini faktlarla əsaslandırarkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Ətraf mühitin canlılara təsiri ilə bağlı fikrini müəllimin suallarına əsasən əsaslandırır.	Ətraf mühitin canlılara təsiri ilə bağlı fikrini sərbəst olaraq əsaslandırır.

Təbiətə borcumuz

Alt standart: 3.2.2. Mənəvi borcun əhəmiyyətini izah edir.

Məqsəd: İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu izah edir.

Mövzunun tədrisinə A blokunda verilmiş **motivasiya** ilə başlaya bilərsiniz. Bunun üçün bu blokda verilmiş mətni oxuya bilərsiniz. Şagirdlər mətnin sonunda verilmiş sual ətrafında müzakirəyə cəlb olunmalı və onların fikirləri dinlənilməlidir. Bu zaman şagirdlər müxtəlif fikirlər səsləndirə bilərlər. İmkan yaradılmalıdır ki, şagirdlər öz fikirlərini əsaslandırsınlar. Siz şagirdlərin fikrini “İnsanın təbiət qarşısındakı borcu” mövzusu üzərində cəmləməyə çalışın.

Şagirdlərdə idraki fəallığı başqa cür də yarada bilərsiniz. Onlara müxtəlif şəkillər (budağı sınımış ağacı bağlayan uşaq, ağacı sındıran uşaq, quş yuvasını dağdan və quş yuvasını quran uşaq və s.) təqdim etməklə bu şəkilləri qruplaşdırmaq tapşırıla bilər. Şagirdlər “Nə üçün bu cür qruplaşma apardınız?” sualına cavab verərək fikirlərini əsaslandırmalıdırlar.

Tədqiqat “İnsanın təbiət qarşısında borcu nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

Şagirdlər C blokunda verilmiş mətni fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə mənimsəyə bilərlər. Müzakirələr zamanı videoçarxın nümayişinə, CD diskə, şəkillərə istinad etmək məqsəduyğundur.

B blokundakı tapşırıq kollektivlə müzakirə oluna bilər. Müzakirə üçün başqa şəkillərdən, eyni zamanda şagirdlərdə etdiyiniz müşahidələrdən yararlanıla bilərsiniz.

F blokundakı tapşırıqlar qrupda işləmək üçün yararlıdır. Bunlardan 1-cisini evə tapşıra da bilərsiniz. 3-cü tapşırığın müzakirəsi zamanı sudan qənaətlə istifadə, ağacları çiləmə və damcı üsulundan istifadə etməklə suvarma məsələlərinə mütləq toxunulmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu izah etməkdə çətinlik çəkir.	İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu izah edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu müəllimin suallarına əsasən izah edir.	İnsanın təbiət qarşısındakı mənəvi borcunu nümunələrlə sərbəst izah edir.

İnsanın gözəlliyi onun əxlaq və davranışındadır

Alt standart: 3.2.1. Əxlaq və davranışlara təsir edən amilləri fərqləndirir.

Məqsəd: İnsanların əxlaq və davranışlarının formalaşmasına təsir edən amilləri fərqləndirir.

Mövzu ilə bağlı motivasiyanı müxtəlif üsullarla yaratmaq olar:

a) Şəkillərə əsasən **motivasiya** yaradıla bilər. Motivasiyada siz şagirdlərin hər birinin şəkillər haqqında fikirlərini dinləyin. Bu zaman yönəldici suallardan da istifadə oluna bilər.

b) Motivasiya yaratmaq üçün videoçarx da nümayiş etdirilə bilər. Videoçarxda müxtəlif əxlaqi keyfiyyətlər öz əksini tapmalıdır.

Tədqiqat “İnsanların əxlaq və davranışlarının formalaşmasına təsir göstərən amillər hansılardır?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətn fasiləli oxu, Insert üsulu ilə araşdırıla bilər. Mətnlə işə mütləq yer ayrılmalıdır. Tədqiqatın aparılması məqsədilə B blokundakı tapşırıqla yanaşı, F blokundakı 1-ci və 3-cü tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz. F blokundakı 2-ci tapşırığı yerinə yetirmək üçün şagirdlər “Şərikli çörək” filmi izləməlidirlər. Bu evə verilməlidir.

Tədqiqat qruplarla aparıla bilər.

Müzakirələr zamanı insanların müsbət əxlaqi keyfiyyətlərini fərqləndirməyə çalışın. Onları mənfi xüsusiyyətlərdən insanların, adətən, zərər çəkdiyi fikrinə gəlməyə yönəldin.

Bu məqsədlə bədii kitablardan, filmlərdən, həyati faktlardan misallar gətirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri fərqləndirməkdə çətinlik çəkir.	İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri fərqləndirərkən müəllimin verdiyi suallara əsaslanır.	İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri fərqləndirərkən kiçik səhvlərə yol verir.	İnsanların əxlaq və davranışlarına təsir göstərən amilləri sərbəst fərqləndirir.

Dini dözümlülük

Alt standart: 3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

Məqsəd: Dini dözümlülüğü və onun insanlar üçün əhəmiyyətini izah edir.

Motivasiyanı müxtəlif cür yaratmaq olar:

a) Dərsə A blokundakı motivasiya ilə başlaya bilərsiniz.

b) Dərsə başlamaq üçün müxtəlif xalqların nümayəndələrini əks etdirən şəkillərdən istifadə etmək olar. Şəkillər milli geyimlərlə bağlı olmalıdır. Bu məqsədlə elə xalqların nümayəndələri seçilməlidir ki, onlar zahiri görünüşlərinə görə də fərqlənsinlər. Şagirdlərə belə bir sualla müraciət etmək olar: "Bu insanlar bir-birindən nə ilə fərqlənirlər?" Şagirdlərin cavabları müxtəlif ola bilər. Onların fikirlərini eyni zamanda dini fərqlərə yönləndirmək lazımdır. Şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, insanlar bir-birindən zahiri görünüşünə, dilinə, geyiminə, adət-ənənəsinə görə fərqlənirlər. Onları fərqləndirən cəhətlərdən biri də müxtəlif dinlərə mənsub olmalarıdır.

c) Şagirdlərdə idraki fəallıq yaratmaq üçün Azərbaycanda olan müxtəlif dinlərə məxsus ibadətqahların şəkillərini və ya videoçarx nümayiş etdirə bilərsiniz. Bundan sonra onlara belə bir sualla müraciət oluna bilər: Bu şəkillər nəyi ifadə edir?

Cavablar alındıqdan sonra şagirdləri tədqiqata cəlb etmək lazımdır. **Tədqiqat** "Dini dözümlülüğün əhəmiyyəti nədən ibarətdir?" sualı ətrafında aparılmalıdır.

Tədqiqata nəzəri materialın fasiləli oxu və İnsert üsulu ilə oxunması yolu ilə başlamaq olar. Müzakirələr zamanı o qənaətə gəlinməlidir ki, Azərbaycan tolerant bir dövlətdir. Ölkəmizdə bütün dinlərə eyni cür hörmət edilir.

B blokundakı tapşırıq qrupla, yaxud kollektivdə icra oluna bilər. İmkan yaradın ki, onlar öz fikirlərini əsaslandırсынlar.

F blokundakı tapşırıqlardan 1-ci və 3-cü tapşırıq sinifdə, 2-ci tapşırıq evdə icra oluna bilər. 4-cü tapşırıq əsasında sinifdə müzakirə təşkil olunması məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarı: izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dini dözümlülüğü izah etməkdə çətinlik çəkir.	Dini dözümlülüğü müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dini dözümlülüğü izah edərkən kiçik qüsurlara yol verir.	Dini dözümlülüğü sərbəst və faktlarla izah edir.

Səməvi və qeyri-səməvi dinlər

Alt standart: 3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

Məqsəd: Səməvi və qeyri-səməvi dinləri fərqləndirir.

Şagirdlərdə idraki fəallığı A blokuna əsasən yarada bilərsiniz. Bu zaman səslənən fikirlərin lövhədə yazılması məqsəduyğundur. **Motivasiya** yaratmaq üçün şagirdlərin ibtidai siniflərdə Həyat bilgisi fənnindən dinlər haqqında aldığı biliklərə də istinad etmək olar. Bu məqsədlə lövhəyə müxtəlif dinlərin adı yazılmalıdır. Şagirdlərə burada yazılan dinlər haqqında bildiklərini qeyd etməyi tapşırıla bilərsiniz.

C blokundakı mətnin oxunulması İnsert üsulu ilə aparıla bilər. Bu zaman lövhədə cədvəl qurub, dinləri bu cədvəldə yerləşdirmək olar.

Qeyri-səməvi dinlər	Səməvi dinlər
buddizm, şamanlıq	xristianlıq, yəhudilik, islam

Tədqiqat “Dinləri necə qruplaşdırmaq olar? Dinlər bir-birindən necə fərqlənir?” sualları ətrafında aparılmalıdır.

Qruplarla tədqiqat aparılarsa, hər qrupa müxtəlif dinlər haqqında tapşırıqlar verilə bilər. F blokundakı tapşırıqlardan da tədqiqat məqsədilə istifadə edə bilərsiniz. Tapşırığın icrası üçün paylama materialları hazırlanmalıdır. F blokundakı birinci tapşırıqdan yaradıcı təbiiqetmə mərhələsində istifadə etmək mümkündür. 3-cü və 4-cü tapşırıqlar araşdırma tələb etdiyindən evə verilə bilər.

Müzakirələr zamanı müxtəlif dinlərin xüsusiyyətlərini, müsbət cəhətlərini, insanları düzgünlüyə, yaxşı əməllərə çağırmasını xüsusi vurğulayın.

Qiymətləndirmə meyarı: fərqləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qeyri-səməvi və səməvi dinləri fərqləndirərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Qeyri-səməvi və səməvi dinləri müəllimin köməkliyi ilə fərqləndirir.	Qeyri-səməvi və səməvi dinləri fərqləndirərkən cüzi səhvlərə yol verir.	Qeyri-səməvi və səməvi dinləri sərbəst fərqləndirir.

İnanc sistemində oxşarlıq və fərqlər

Alt standart: 3.3.1. Dini inancların ümumi və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.

Məqsəd: Dini inancları müqayisə edir.

Motivasiyanı A blokundakı şəkillərə əsasən yarada bilərsiniz. Şagirdlərin fikirləri qeyd oluna bilər. Motivasiya yaratmaq üçün BİBÖ üsulundan istifadə etmək olar. Bu zaman cədvəl belə qurula bilər:

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim
Səmavi və qeyri-səmavi dinləri	Dinlərin oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini	

Cədvəlin I və II hissəsi dərs başlayanda doldurulur. III hissə müzakirə olunan sualların və ya qrup tapşırıqlarının cavabları ilə doldurulur.

Tədqiqat “İnanc sistemində oxşarlıq və fərqlər nədən ibarətdir?” sualı ətrafında aparılmalıdır.

C blokundakı mətnin oxunmasına başlamazdan öncə B blokundakı tapşırıq qruplarda icra oluna bilər. Tədqiqat zamanı F blokuna da istinad edə bilərsiniz.

B blokundakı tapşırıq qruplarda icra oluna bilər. Bu zaman onlar öz bildiklərini və müşahidə etdiklərini müzakirə etməlidirlər.

Tapşırıq başqa cür də qoyula bilər. Məsələn, yəhudilik və xristianlıqda tutulan orucun fərqi nədir? Bu tapşırığın icrası üçün şagirdlərə paylama materiallarının təqdim olunması məqsəduyğundur.

Tapşırıqların icrası zamanı sinifdəki şagirdlərin maraqları və potensial imkanları nəzərə alınmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarı: müqayisə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İnanc sistemin-dəki oxşarlığı və fərqli xüsusiyyətləri müqayisə edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	İnanc sistemindəki oxşarlığı və fərqli xüsusiyyətləri müqayisə edərkən cüzi səhvlərə yol verir.	İnanc sistemindəki oxşarlığı və fərqli xüsusiyyətləri suallar əsasında müqayisə edir.	İnanc sistemin-dəki oxşarlığı və fərqli xüsusiyyətləri sərbəst müqayisə edir.

Summativ qiymətləndirmə vasitələri

1. Hansı sırada yalnız iqtisadi vasitələr sadalanıb?

- a) binalar, zavodlar, alətlər
- b) yol, üzüm, pendir
- c) rabitə, şüşə, top
- d) üzüm, soyuducu, bina
- e) dəzgah, çay bitkisi, insan əməyi

2. Dövlətin vəzifələri hansılardır?

- 1) Dövlətin öz ərazisi vardır.
- 2) Dövlət pul buraxa bilər.
- 3) İnsanların hüquq və azadlıqlarını müdafiə edir.
- 4) Dövlətin qanunları var.
- 5) Uşaqlara pulsuz təhsil almaq imkanı yaradır.

a) 1, 3

b) 3, 5

c) 1, 5

d) 4, 5

e) 2, 4

f) 2, 3

3. İnsanı heyvandan fərqləndirən əsas ünsiyyət vasitəsi nə üçün nitqdir?

4. Qeyri-hökumət təşkilatlarını dövlət qurumlarından və beynəlxalq qurumlardan fərqləndirən nədir?

5. Dövlətin vəzifələri hansılardır?

- 1. Uşaqlara pulsuz təhsil almaq imkanı yaradır.
- 2. Dövlətin öz ərazisi var.
- 3. Dövlət insanların hüquq və azadlıqlarını müdafiə edir.
- 4. Dövlət sərhədlərinin qorunması qayğısına qalır.
- 5. Dövlət pul buraxa bilər.
- 6. Dövlətin xüsusi qanunları var.

6. İnsan hüquqlarını qoruyan beynəlxalq qurumlar hansı sırada düzgün göstərilmişdir?

- a) BMT, ATƏT, məhkəmə
- b) İcra hakimiyyətləri, məhkəmə, BMT
- c) Milli Məclis, BMT
- d) UNISEF, BMT

7. Ölkəmizin Ali Qanunu necə adlanır?

8. _____

Düzgün olmayan ifadəni seçin.

- a) Milli Məclisdə qanunlar səsvermə yolu ilə qəbul olunur.
- b) Milli Məclisin verdiyi qanunları icra hakimiyyətləri yerinə yetirir.
- c) Məhkəmələr qanun keşiyində durur.
- d) Hüquqi dövlət şəxsiyyətə, şəxsiyyət dövlətə xidmət edir.

9. Ən böyük sosial qrupları göstərin:

- a) ailə, millət, nəsil
- b) ailə, nəsil
- c) millət, sinif
- d) ailə, sinif, nəsil

10. Respublikamızda dövlət qanunlarını qəbul edən qanunverici orqan hansıdır?

- a) məhkəmə
- b) icra hakimiyyəti
- c) Milli Məclis
- d) BMT

1. Aşağıdakılardan hansı sağlamlığa mənfi təsir göstərir?

- a) idman
- b) siqaret çəkməmək
- c) yuxu rejiminə əməl etməmək
- d) əlləri tez-tez yumaq
- e) saçları daramaq

2. Elektrik nə zaman təhlükəli ola bilər?

- 1. Naqilin üstü açıq olarsa
- 2. Tozsoran, çaynik və soyuducu eyni vaxtda cərəyana qoşularsa
- 3. Naqilin üstü bağlı olarsa
- 4. Sulu əllərlə rozetkaya toxunularsa
- 5. Ştəpsəldən deyil, naqildən tutulub dartılarsa

a) 1, 4, 3, 2

b) 1, 2, 3, 5

c) 1, 3, 4, 5

d) 1, 2, 4, 5

3. Aşağıdakılardan hansı sağlamlığın şərtidir?

- a) çox yemək
- b) qəmgin olmaq
- c) spirtli içki qəbul etmək
- d) idman etmək
- e) yalan danışmaq

4. Aşağıda verilənlərdən hansılar sağlamlığımızı təhlükə qarşısında qoyur?

- 1. Elektrik qəzaları
- 2. Evlərdə yanğın
- 3. Üzgüçülük
- 4. Nəqliyyat qəzaları
- 5. Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq

a) 1, 5, 3

b) 1, 5, 2

c) 1, 2, 4

d) 3, 4, 5

5. Nişanlardan hansı piyada keçidini göstərir?

6. Yol nişanlarının adlarını və əhəmiyyətini yaz.

7. Aşağıdakılardan hansı doğrudur?

- a) Sürücülərlə piyadalar eyni qaydalara əməl etməlidirlər.
- b) Piyadalar küçəni keçmək üçün yalnız bu məqsədlə ayrılmış piyada keçidlərindən istifadə etməlidirlər.
- c) Yol hərəkəti qaydalarını bilmək o qədər də vacib deyil.
- d) Yol hərəkəti qaydalarına yalnız piyadalar əməl etməlidir.
- e) Yol qəzaları yalnız sürücülərin ehtiyatsızlığı üzündən baş verir.

8. İctimai yerlərdə hansı xoşagəlməz hallarla qarşılaşırıq?

1) yanğın	2) zəhərlənmə
3) qaz sızması	4) it dişləməsi
5) nəqliyyat qəzaları	6) sulu əllərlə rozetkaya toxunmaq
a) 1, 2, 3 b) 1, 2, 4, 6 c) 1, 5, 2, 6 d) 2, 4, 5, 6 e) 1, 4, 5	

9. Hansı sətirdə yalnız fiziki sağlamlığa aid nümunələr qeyd olunub?

- a) saçları təmiz saxlamaq, nikbin olmaq
- b) düzgün qidalanmaq, qəmgin olmaq
- c) idmanla məşğul olmaq, saçları təmiz saxlamaq
- d) vəziyyəti düzgün qiymətləndirmək, musiqi dinləmək

10. İnsan hansı yollarla emosional sağlam ola bilər?

- a) hər gün səhər idman etmək, qəşəng və səliqəli geyinməklə
- b) xeyirxahlıq, böyüklərə hörmət etməklə
- c) klassik musiqi dinləmək, yaradıcılıqla məşğul olmaqla
- d) yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq, idmanla məşğul olmaqla
- e) siqaret çəkməmək, düzgün qidalanmaqla

1. Hansı sırada fövqəladə hadisələr sadalanıb?

1. Zəlzələ, sunami
2. Heyvanların çoxalması, bitkilərin böyüməsi
3. Tufan, vulkan püskürməsi
4. Sel, torpaq sürüşməsi

a) 1, 2, 4

b) 1, 3, 4

c) 1, 2, 3

d) 2, 3, 4

2. Qeyri-adi hadisələr canlı təbiətə necə təsir göstərir? Nümunələr yaz.

3. Günəş sistemində hansı hadisələr baş verir?

4. Maye halında olan maddəni göstərin.

a) daş

b) benzin

c) təbii qaz

d) alov qığılcımı

5. Müxtəlif həcmli, eyni formalı cisimlərə misal göstərin.

6. Xəzər dənizini çirkəndirən amilləri seçin.

1. Suyun səviyyəsinin qalxması
2. Xəzərə çaylar vasitəsilə gələn çirkəndiricilər
3. Su nəqliyyatı
4. Neftlə çirkənlənmə

a) 1, 3, 4

b) 1, 2, 3

c) 1, 2, 4

d) 2, 3, 4

7. Günəşin ultrabənövşəyi şüalarının az miqdarı nə üçün faydalıdır?

- a) İnsanın boyunu artırır.
- b) Sümükləri sərtləşdirir.
- c) İrsi xəstəlikləri azaldır.
- d) D vitamini əmələ gətirir.

8. Aşağıdakılardan düzgün olanları seçin.

- 1. Ozon qatı dağılsa, həyat davam edər.
 - 2. Günəş şüaları altında çox qalanda istivurma baş verər.
 - 3. İnsan ultrabənövşəyi şüaları görür.
 - 4. Maşınların tüstüsü təbiəti çirkləndirir.
- a) 2, 4 b) 1, 3 c) 1, 4 d) 3, 4

9. Günəş şüaları altında çox qaldıqda nə baş verir?

- 1. Canlılar məhv olur.
 - 2. Yoluxucu xəstəliklər əmələ gəlir.
 - 3. Günvurma olur.
 - 4. Dəridə yanıqlar əmələ gəlir.
- a) 2, 3 b) 1, 4 c) 1, 3 d) 3, 4

10. Cisimlərin altından xətt çəkin.

Yağ, rezin, dəftər, su, top, televizor

1. Aşağıdakılardan hansı qeyri-səməvi dinlərdir?

- a) islam, xristianlıq, yəhudilik
- b) şamanlıq, yəhudilik, islam
- c) buddizm, xristianlıq
- d) buddizm, şamanlıq

2. Aşağıdakılardan hansı islam dininə aiddir?

- 1. Gündə 5 dəfə namaz qılmaq
 - 2. Kilsədə ibadət etmək
 - 3. Həcc ziyarətinə getmək
 - 4. Ramazan ayında oruc tutmaq
 - 5. Günahlardan təmizlənmək üçün keşisə müraciət etmək
- a) 1, 3, 4 b) 2, 3, 5 c) 3, 4, 5 d) 1, 2, 3

3. Aşağıdakılardan hansı müsbət əxlaqi keyfiyyətdir?

- a) yalançılıq
- b) dürüstlük
- c) qeybəcillik
- d) oğurluq

4. Aşağıdakılardan düzgün olanları seçin?

- 1) Dinlər yalnız bir ölkədə yayılmışdır.
 - 2) Azərbaycan əhalisinin 95%-i müsəlmandır.
 - 3) Azərbaycanda yalnız müsəlmanlar yaşayır.
 - 4) Azərbaycanda tarixən şamanlıq yayılmışdır.
- a) 1, 2, 4 b) 2, 3, 4 c) 2, 4 d) 3, 4

5. Səməvi din hansıdır?

- a) buddizm b) atəşpərəstlik
- c) şamanlıq d) islam

6. Mənfi əxlaqi keyfiyyətləri seçin.

1. yalançılıq	5. oğurluq
2. qeybətçilik	6. səmimilik
3. saxtakarlıq	7. mehribanlıq
4. dürüstlük	8. paxıllıq

7. İnsanların əxlaq və davranışlarının formalaşmasına təsir göstərən amilləri yazın.

8. Aşağıdakı cədvəli tamamlayın:

Din	Peyğəmbəri	Müqəddəs kitabı	İbadət yeri
İslam			
Xristianlıq			
Yəhudilik			

9. Səməvi dinlərin oxşar cəhəti hansıdır?

- a) Müqəddəs günlərinin bazar günü olması
- b) Təkaləhlilik
- c) Dini kitablarının eyni olması
- d) Dini bayramlarının eyni olması
- e) Peyğəmbərlərinin eyni olması

10. Cümlələri tamamlayın.

- 1. Müsəlmanlar üçün müqəddəs gün _____
- 2. Xristianlar üçün müqəddəs gün _____
- 3. Yəhudilər üçün müqəddəs gün _____

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. "Ayna" uşaq ensiklopediyası. Bakı, 2002.
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2018.
3. E.Kərimov, B.Osmanov. İqtisadi nəzəriyyə. Bakı, 2004.
4. Ekoloji siyasət. Bakı, 2008.
5. Fövqəladə hadisələrin təsnifatı (məlumat kitabı). Bakı, 2001.
6. Qurani-Kərim (Tərcüməçilər: akad. Ziya Bünyadov və prof. Vasim Məmmədaliyev), 2011.
7. Maqşud Qasimov. Sağlam həyat tərzı uğrunda. Bakı, 2005.
8. N.Əkbərov. Ailə və cəmiyyətdə əxlaq və davranış qaydaları. "Bərəkət" nəşriyyatı, 2010.
9. N.Əkbərov. Məktəbdə əxlaq və davranış qaydaları. "Bərəkət" nəşriyyatı, 2010.
10. Özünə və başqalarına kömək etməyi bacar (Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi). Bakı, 2004.
11. Rəfiq Əliyev. Dinin əsasları. Bakı, 2001.
12. Rəfiq Əliyev. İqtisadi təhlilin nəzəriyyəsi. Bakı, 2002.
13. Rəfiqə Əliyeva, Qara Mustafayev, Sevinc Hacıyeva. Ümumi ekologiya. Bakı, 2004.
14. S.C.Əliyev, H.M.Hacıyeva, N.C.Mikayılzadə. Tibbi biliklərin əsasları. Bakı, 2004.
15. S.Tağıyeva və b. Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil. Müəllimlər üçün tədris vəsaiti. (V–IX siniflər). Bakı, 2006.
16. Ş.Ə.Topçiyeva, R.T.Qəndilov, S.Ş.Tağıyeva, Ş.Ə.Qocayev, G.N.Hacıyeva, N.Ə.Məmmədova, A.T.Hacıyeva və b. Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil. "Çaşıoğlu", 2007.
17. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

Türk dilində

18. Delius, Harald. Etik, Günümüz Felsefe Disiplinleri, D.Özlem, İstanbul.

Rus dilində

19. Коробкин В.И., Передельский Л.В. Экология. Ростов н/Д: Феникс, 2000.
20. Новиков Ю.В. Природа и человек. – М.: Просвещение, 1991.
21. Щепанская Т.Б. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX–XX вв. М.: Индрик, 2003.

İnternet resursları

22. http://www.clb.az/files/mv/Menevi_irs.pdf
23. http://multiculturalism.preslib.az/az_a3.html
24. <http://www.ebooks.az/view/rOeXAGZE.pdf>
25. <http://www.refugees-idps-committee.gov.az/az/pages/17.html>
26. <http://www.refugees-idps-committee.gov.az/az/news/606.html>
27. <http://miqrasiya.nakhchivan.az/en/images/stories/konvensiyalar/7.pdf>
28. <http://azhumanrights.az/fondumuz/>
29. <http://scfwca.gov.az/>
30. <http://www.fhn.gov.az/?aze/menu/20>
31. <http://www.fhn.gov.az/index.php?aze/pages/150>
32. <http://www.dyp.gov.az/?/az/content/188/>
33. <http://www.fhn.gov.az/?aze/menu/26/348>

Buraxılış məlumatı

HƏYAT BİLGİSİ 5

*Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2020-026)*

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Nüşabə Məmmədova**
Könül Mahmudova
Sevil Bəhrəmov

Buraxılışa məsul	Rafiq Kazımov
Dizayner və səhifələyici	Gülşən Cabbarova
Redaktor	Aida Quliyeva
Korrektor	Nübar Qarayeva
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Nərgiz Cabbarlı
Texniki direktor	Xəqani Fərzaliyev
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 4,5. Fiziki çap vərəqi 5,5. Formatı 70x100¹/₁₆.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 165x240. Səhifə sayı 88.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş ____ . Tiraj 4159. Pulsuz. Bakı – 2020

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 18.08.2020

Nəşriyyat:
“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid küç., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:
“Radius MMC” mətbəəsi
(Bakı şəhəri, Binəqədi şossesi, 53)

Pulsuz